

ХЛІБ І РЕФОРМА ДО ХЛІБА

фото Т. Карпінської

“Ганьба рукам, що пахнуть не хлібом, а кримінальними грошиками за нього — аграрною кризою!” — такого висновку цими днями дійшли депутати парламенту. Лідери його фракцій давно не виступали так одностайно — ті, хто винен у стрімкому підвищенні цін на зерно, повинні відповідати, а ситуацію треба рятувати вже зараз. У кулуарах більше говорили про ймовірні чистки в уряді, а можливо, і його відставку. Засоби виходу з кризи запропонувала “Наша Україна”.

Юрій Костенко, “НУ”: — Я б не ставив питання так: кого і коли покарають за те, що сталося з цінами на хліб? А — хто компенсує втрати пенсіонерам, учителям, лікарям та іншим громадянам, які сьогодні живуть, а не живуть? Виходячи з цього, наша фракція готує пропозиції, котрі допомогли б стабілізувати цінову політику на сільськогосподарську продукцію. Їх висловив Віктор Ющенко: тимчасово звільнити від податків сільськогосподарського виробника, виділити кредити на село, щоб було чим засіяти наступного року — тобто, впливати лише через економічні важелі. Цих важелів уряд сьогодні має достатньо. Звичайно, якщо він працює на інтереси національного виробника, а не сам на себе.

В уряді сьогодні особливо незатишними стали крісла віце-прем’єра з питань аграрної політики, міністра сільського господарства, і врешті, самого Прем’єра. Розмови про В. Януковича як ймовірного наступника Л. Кучми стали не просто неактуальними, а ознакою поганого тону. Парламентська більшість, яка ще вчора дружно голосувала за прем’єрство донецького Віктора, сьогодні хоч і обережно, але критикує його кабінет, який недогледів, проґавив, допустив.

Ще б пак: у лютому—березні, після того, як стало відомо, що половину посівів знищив мороз, із держави щомісяця вивозили по 800 тонн продовольчого зерна, тону продавали по 62—72 долари. А в червні докладали гарячкових зусиль, щоб купити

зерно за кордоном по 210 доларів за тону.

— Спекуляція на українському зерновому ринку має штучний характер, вона підігривається зернотрейдерами, — **каже Степан Гавриш, “Демократичні ініціативи”.** — Уряд мав би взяти під контроль цю ситуацію, щоб не допустити демпінгу з українським зерном. Демпінг уже було допущено з цукром: закупівля 600000 тонн закордонного тростинного цукру поставила під сумнів діяльність наших цукровиробників. Треба нарешті зробити висновки — зернова криза має кримінальний характер. Мала б втрутитися Генпрокуратура, треба заслухати чітку доповідь: хто, як і з чийого дозволу вивозив зерно?

Інший представник більшості, **Олександр Волков**, відверто заявив про кадрові чистки в уряді, які зовсім не за горами:

— Треба відповідати за те, що сталося. Хтось же підписував папери, за якими зерно скуповували за безцінь.

У Верховній Раді рятувати зерно збираються і засобами постанови, або ще краще — відповідного закону, щоб заблокувати ціни на ринку хліба. Щоправда, депутати юридично не мають особливих можливостей вплинути на ціну. За ціни в державі відповідає лише Кабінет Міністрів. Тож навіть якщо парламент погодиться узаконити пропозицію комуністів про мораторій на хліб, уряд може з цим не погодитися. Тим не менш учора його заслухали лідери фракцій, одне з пропонуваннях на засіданні рішень — порятунок галузі за рахунок інших, тобто перерозподіл кош-

ГАРЯЧА ТЕМА

тів у бюджеті, й без того перекроєному.

Інше питання, яке цього тижня хвилювало Верховну Раду — конституційна реформа. До проблеми з хлібом голосування щодо президентських ініціатив ніби й не має відношення, однак певний зв’язок простежується.

Борис Олійник, КПУ:

— Звичайно, треба зважати на погодні сюрпризи, однак де ж той урожай, яким минулого року збиралися засипати Україну і Європу? Без сумніву, були приписки, розміри яких навіть непорівнювані з радянськими часами. Спершу зерно продали за кордон, а тепер за кордоном же купувати. Уся ця колотнеча тільки підсилюється розмовами з приводу так званих реформ. Навіть депутати не дуже тямлять, у чому ж їх суть. І саме тепер добре обрано кон’юнктуру моменту — депутати йдуть на канікули, а тим часом в уряді проведуть необхідні чистки — під майбутні вибори.

Борис Беспалый, “Наша Україна”:

— Я впевнений, що криза з хлібом зовсім не в останню чергу зумовлена конституційною реформою. Коли Президент стурбований тільки тим, як би продовжити термін своїх повноважень, уряд — як би догодити Президенту, то не варто сподіватися, що їх цікавить те, чи є людям що їсти. Це абсолютно прямий наслідок. Як кажуть сьогодні у народі: сім років не змінювали Конституцію, і голоду не було, а як почали метушню з реформою, одразу ж з’явилася проблема врожаю. Друга причина кризової ситуації — неспроможність уряду вирішувати стратегічні питання. Треба констатувати, що урядова політика у сільськогосподарських питаннях провалилась, і відповідальність тут поділяють обидва уряди — теперішній і попередній. Мірою цієї відповідальності може бути і відставка діючого Кабінету Міністрів.

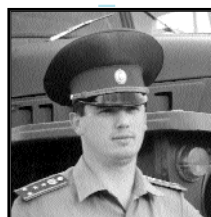
• Людмила ПУСТЕЛЬНИК

Сьогодні в номері:

Акції “Просвіти”

стор. 2

Капітан Капітон та інші

стор. 4—5

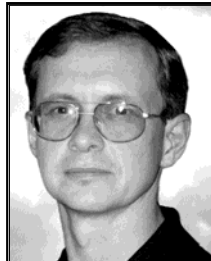
**Пн, тника
рю**

стор. 6

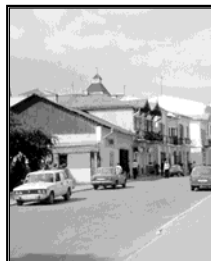
Кримська панорама

стор. 8—9

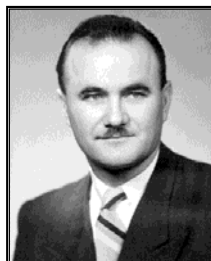
Світло від Каганця

стор. 10

Косів — місто контрастів

стор. 11

Буковинець із Канади

стор. 12

Ексклюзив від Марії Стеф’юк

стор. 14—15

7 червня ц. р. в Тернопільському кафедральному соборі та на Березовицькому цвинтарі поминали археолога, літератора-просвітянина, мистецтвознавця Ігоря Герету. Приїхали друзі з Києва, Львова, Рівного... Біля щойно відкритого пам'ятника, автор якого — лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка Ярослав Мотика, згадувалося, як ще рік тому сповнений прекрасних задумів добродій Герета ділився ними з побратимами. Він завжди щиро вболівав за результативність нашої спільної справи. Редакції газети “Слово Просвіти” ще довго не вистачатиме цього вдумливого сумлінного автора.

Є постаті, які немов природою покличуть очолювати, вести за собою. А цей кремезний добродійний велет іще й не цуратися звичайної чорнової роботи, був неабияким організатором, а головне — любив доводити розпочату справу до логічного завершення. Мені завжди не вистачатиме його — доброго друга й поради, який умів підставити своє плече в найскрутнішу мить. Щоправда, залишилися з нами пам'ятні статті та конкретні справи Ігоря Герети.

Здобувши вищу історичну освіту в Чернівецькому університеті, 1962 року працював на різних наукових посадах у Тернопільському краєзнавчому музеї. Після шестимісячного сліду засуджений у 1966 році за антирадянську діяльність, спрямовану на відновлення незалежної Української держави, на п'ять років тюремного ув'язнення умовно. Аж до розпаду Радянського Союзу перебу-

БЕРКУТ ПОДІЛЬСЬКИХ ВЕРХОВИН

вав під жорстким наглядом органів держбезпеки та партапарату, і все ж використовував навіть найменшу можливість для наукової та громадської роботи.

Але й за цих умов Ігор Герета вишукував шляхи утвердження української культури. Він був одним із фундаторів та автором експозиції музеїв С. Крушельницької (1963 р.), В. Гнатюка (1969 р.), Картинної галереї Тернопільського краєзнавчого музею (тепер — обласний художній музей, 1978 р.), про які видав у видавництві “Каменярь” нариси (про музей Гнатюка спільно з О. Череминським), заснував музей Леся

Курбаса у Старому Скалаті 1987 р., за який боровся протягом двадцяти років, аж до останніх днів.

Уже в незалежній Україні вчений активно працював над створенням музеїв — Патріарха Йосипа Сліпого у с. Заздрість, політв'язнів у казематах Тернопільського КДБ, сучасного українського мистецтва на Медовій. Розбудовував засади першого археологічного музею-парку у с. Чернелів-Руський Тернопільського району. У 1993—1994 роках виставка творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва із його збірки “Мистецтво друзів” експонувалася в Тернополі та Львові.

Як археолог, І. Герета відкрив сотні археологічних пам'яток та вів дослідження майже двадцятьох. Найбільше його досягнення — розкопки могильника черняхівської культури III—IV ст. у с. Чернелів-Руський, який має європейське значення. Матеріали з цього могильника, а також із могильника в с. Романівка експонуються на міжнародній виставці в Німеччині (її подальший маршрут: Норвегія, Франція, Італія, Японія).

У 1980—1981 роках учений став співавтором трьох академічних монографій про археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині, співавтором історичних нари-

сів про Тербовлю (1971 р.), Бережани (1979, 1980 рр.) і Чортків (1985 р.), а також автором видань про художників І. Хворостецького, І. Марчука, Я. Омеляна (1993 р.) і співавтором видання “Художники Тернопільщини” (1994 р.). Оpubлікував близько 100 статей в енциклопедіях, збірниках та журналах України, Канади, Росії, Сербії, Словаччини, Польщі та близько 700 газетних статей і заміток.

Ігор Герета був редактором або рецензентом майже двадцяти видань Інституту національного відродження України, членом редакцій та редколегій кількох збірників та журналів. А деякі

його літературні твори опубліковано тільки нещодавно, зокрема й оригінальну книжку поезії та прози “Скиба неба”.

Значною була й громадська робота І. Герети. Так, у 1978 р. він заснував при картинній галереї мистецький клуб із конспіративною назвою “Золотий вересень”, який діяв до 1985 р. і певного часу був репресований. У 1988 р. став співзасновником першої в Тернополі опозиційної організації “Тернове поле” й товариства української мови, у 1989 р. — товариства “Меморіал”, у 1991 р. — художньої премії імені М. Бойчука та Інституту національного відродження України, у 1992 р. — кафедри української культури в Тернопільській вищій духовній семінарії ім. Йосипа Сліпого, у 1993 р. стипендії ім. М. Литвина для студентів-бандуристів із Тернопільщини тощо. У 1989 р. І. Герету було обрано членом проводу Тернопільської крайової організації Народного Руху України, а згодом — членом її Великої ради. Він був депутатом обласної ради, головою комісії з питань культури й духовного відродження.

На знімку, що публікується, Ігор Герета — у колі найближчих друзів. Стоять (зліва направо) художники Ярослав і Ярослава Мотики, народний депутат України Ярослав Кендзьор із дружиною, сидять: Любомир і Марія Крупні та автор цих рядків. Ігор, як завжди, у центрі. Немов беркут, який обіймає нас, думаючи про вічне.

• Микола ЛИТВИН

Народилася Лідія Костянтинівна в місті Дарниця (тепер це район Києва) 5 квітня 1923 року в родині службовців. Батько — інженер-будівельник, мати — вчителька. 1934 року родина Білецьких переїхала до Києва, оскільки батько працював на будівництві київського мосту. По закінченні середньої школи № 7 Лідія Костянтинівна навчалася у музично-драматичній консерваторії, яку очолював син Миколи Лисенка Остап. Під час війни вона працювала в редакціях газет “Київська правда” та “Література і мистецтво” (тепер “Культура і життя”). З 1944 року і до останніх днів життя Білецької було пов'язане з інститутом театрального мистецтва

«ЧИМ БІЛЬШЕ ВИ ВІД СЕРЦЯ ВІДРИВАЄТЕ...»

5 квітня 2003 року виповнилося б 80 років видатному педагогу, професору, заслуженому діячу мистецтв України Лідії Костянтинівні Білецькій.

Її ім'я добре відоме у великій театральній родині. Вона є автором багатьох статей та наукових праць, зокрема, “40 років українському радянському театру”, “Видатні діячі українського радянського театру”, “Шевченко і театр”, “Леся Українка і театр”, “Мистецтво життєвої правди”. До 100-річчя заснування театру корифеїв” та ін. У Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого вона викладала історію українського театру й театру народів СРСР. Театральне життя XX століття цікавило її найбільше — колектив будь-якого театру вважав за честь запросити для огляду власної творчості Лідію Костянтинівну. А Хутір Надія, що на Кіровоградщині, був місцем її паломництва, куди вона приїздила зі студентами та колегами майже щороку.

ім. І. К. Карпенка-Карого: аспірантура, захист кандидатської дисертації, присвоєння їй звання доцента, професора та, нарешті, заслуженого діяча мистецтв України.

35 років Лідія Костянтинівна була деканом заочного відділення КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого. Але будь-які звання меркнуть у порівнянні з найвищою нагородою — любов'ю та щирим ставленням колег та студентів. Для них вона була найкращим педагогом, Людиною з великої літери, яка опікувалася студентами як своїми дітьми. Не вона вчила їх, а вони вчилися у неї людяності, доброти й професійному ставленню до будь-якої справи. Її дім являє собою родинне те-

атральне гніздо, де місця вистачало всім, з якого вилітали у велике життя повні наснаги та життєвої мудрості вчорашні студенти.

8 квітня 2003 року в КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого відбувся вечір пам'яті педагога-легенди.

Серед присутніх — однокурсники, учні майстра та сьогоднішні студенти інституту. Вів вечір завідувач кафедри театрознавства, професор Анатолій Васильович Поляков. “Ця скромна зала інституту театального мистецтва наповнена енергетикою духу, високого інтелекту та творчості багатьох митців української сцени і театральної педагогіки”, — почав він. Поруч із іменами Леся

Курбаса, Гната Юри, Наталії Ужвій, Амбросія Бучми Анатолій Васильович поставив ім'я Лідії Костянтинівни Білецької. Подібні вечори пам'яті стали вже традиційними. Вони є унікальною можливістю для студентів доторкнутися до минулого, поспілкувавшись із видатними діячами-сучасниками.

Ростислав Филичук, Богдан Ступка, Валентина Зимня, Василь Неволов, Лариса Кадирова, Ігор Безгін, Валерій Курбатов, Володимир Горянський — ці імена без звань та регалій відомі не тільки тим, хто зростав та мужнів у родинному колі інституту театального мистецтва, але й далеко поза його межами. Кожний із них пригадав теплі щемливі випадки з минулого. Але кульмінацією вечора став виступ Валерія Курбатова. Його виконання улюблених романсів “найкращого педагога”, а особливо однієї з найтужливіших пісень, виконаної а капела — “Стоїть гора високая” — просто зачарувало всіх присутніх. До речі, студент Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, блискучий скрипаль Олександр Шевченко — єдиний серед її студентів, хто погодився безкоштовно взяти участь у вечорі.

А у фіналі вечора зі словами щирої подяки виступила сестра Лідії Костянтинівни Олена. Саме вона була її вірною супутницею протягом усього життя. Їхній дім і досі називають домом сестер Білецьких, який до сьогодні відкритий для усіх, хто ще не викреслив зі своєї душі Любов, Доброту, Совість і Працездатність.

• Людмила ГУРЕНКО, студентка IV курсу КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого

Енергетиці цієї жінки можуть позаздрити мляві сучасні дівчата, які вже у 20 років відчують себе втомленими й пересиченими. Вона ж вражає своєю закоханістю у життя. Вимагає щирості від інших, бо сама максимально щира в усьому: в роботі, почуттях, спілкуванні.

Вона зачаровувала публіку по всьому світі — в Україні, Росії, Італії, Франції. І завжди була бажаною гостею будь-якої європейської опери. В Ла-Скала вона була другою українською співачкою після знаменитої Соломії Крушельницької.

Своїми спогадами з читачами нашої газети ділиться народна артистка СРСР, народна артистка України, лауреат премії імені Тараса Шевченка, котра понад тридцять років чарує глядачів своїм прекрасним голосом у Національному оперному театрі, Марія Юріївна Стеф'юк.

фото Г. Оборської

Піднімаючись до її квартири сходами, хвилювалися. Такі зустрічі бувають не часто, можливо, навіть раз у житті. Задзвонили, тиша, згодом почувся гавкіт собаки, лагідне “Зачекайте!”, нас зустрів і відразу привітав малесенький пікінес Кирилко.

Марія Юріївна запросила до квартири. Така проста, така вродлива, і така велична, справжня українська жінка.

“Проходьте, дівчатка, сміливіше”, лагідно промовила господиня. І ми відразу потрапили до іншого світу — світу мистецтва, світу жіночих фантазій та витворів співачки, світу, куди потрапляє не кожен, а лише той, хто може цілком зрозуміти, як жінка на все життя залишається жінкою, як вона проносить це через усе життя, як зберігає те в собі, як намагається передати іншим.

Найбільше в квартирі вразила бібліотека господині, яку вона збирає з молодих років, картини з її зображенням. До речі, одна з них сподобалася найбільше.

— Ця картина, — говорить Марія Юріївна, — малювалася раз за все життя.

— Як це?

— Цей хлопець був колись палко закоханий у мене, я подарувала йому своє фото. Одного разу він попросив прийти на вокзал і забрати його подарунок.

Я була так здивована і приємно вражена, коли він подарував мій портрет у рамочці. І, найголовніше, виконав цю роботу, а після того більше ніколи не брав пензля до рук.

— А що пиш з цим юнаком?

— Це вже, дівчатко, доктор медичних наук, професор, мешкає в Москві. Наші стосунки не склалися, я дуже ранила його серце і душу, бо не відповіла на його кохання. А він проніс його через усе життя.

Марія Юріївна запросила нас також до своєї зеленої кімнати для гостей.

Усе в зеленому кольорі, бо він заспокоює, пояснила вона. Скільки в цій кімнаті побувало імениних гостей! Адже двері квартири завжди відчинені для них. Зокрема, народна артистка України Ніна Матвієнко з чоловіком, народна артистка України Ніла Крюкова, прозаїк Василь Шкляр, поет Ігор Римарук і багато інших знаменитостей.

У залі артистки також затишно, картини Івана Марчука, Бориса Пласкія, Юрія Лесюка.

Вразила колекція невеличких подушечок. До речі, у кожній з них своя історія.

— Цю мені подарували під час гастролей в Англії від самої королеви, цю в Арабських Еміратах. Мій спів дуже сподобався одному шейху. Він також подарував мені персня. Подушечку у вигляді сердечка разом із великим букетом

МАРІЯ СТЕФ'Ю : «МЕНЕ ЗАПРОШУВАЛИ ДО ЛА-СКАЛА ЩЕ ДЕСЯТЬ РОКІВ ТОМУ...»

квітів отримала в Німеччині від свого шанувальника. Ця — з Іраку.

На одній із картин співачка в гуцульському вбранні, коли тільки починала свій акторський шлях, і чомусь художник зобразив її з сумними очима.

— Співачкою мене зробили батьки, особливо мама, Марія Василівна Стеф'юк. На жаль, півроку тому її не стало. Вона прожила нелегке життя. Пережила Німеччину, заміж вийшла вже після війни, народила двох дівчат (у мене є молодша сестра, вона вчителька). Страшенно любила аматорський спів, драматичне мистецтво. Саме завдяки її участі у виставах я дізналася, хто такий Марко Кропивницький, Ольга Кобилянська, Садовський. Удома велася розмови про літературу, поезію. На той час це була родина прогресивних сільських інтелігентів. Вони дуже хотіли, щоб я вчилася, доклали до цього багато зусиль... Мама мала прекрасний голос, виконувала партію Одарки з опери Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм”, і саме з цим номером приїздила до Києва. Тому, закінчивши школу, відвезла доньку Марію навчатися до Снятинського музичного училища на факультет диригування.

Якось я приїхала у Київ на фестиваль і мене почув професор Київської консерваторії Дементій Євгенович Євтушенко. Він майже за руку відвів мене до консерваторії і, хоча іспити вже почалися, мене прослухали й зарахували. Мама плакала від щастя, що я навчатимуся музики в Києві. Але, скажу відверто, мені важко було в Києві. Дуже сумувала, за Снятинном, мамою, всім тим звичним, що мене оточувало вдома. У кімнаті гуртожитку жило 8 чоловік. Було шумно й весело, навіть занадто весело. Усе-таки я не витримала і втекла додому. А як же ж мені було добре вдома, біля мамі!

Той вечір запам'ятала на все життя. Її радо зустріла мама, вона довго розпитувала про свої труднощі, свої розчарування в житті, про те, що вона чужа в тому сіро-

му, кам'яному місті, що її душа тут, серед зелених галявин і знайомих лісових доріжок. Мати вислухала її, заспокоїла. Заспокоїлась і Марія, котра вже вблагала матір, що вона нікуди більше не поїде.

Але вранці Марія Василівна розбудила доньку і повела її на автобус.

— Там твоя доля, там твоє майбутнє, — сказала вона. — Тримайся, будь сильною, і Господь допоможе тобі.

З цими словами Марія Стеф'юк знову приїхала до консерваторії, продовжила навчання.

— А хто був Вашим першим викладачем у консерваторії?

— Моя вчителька в консерваторії, Наталія Йосипівна Захарченко, народна артистка України, та її чоловік, Андрій Іванов, народний артист Радянського Союзу, який співав не тільки в нашому, а й у Великому театрі, зробили для мене дуже багато. Навіть навчали мене аристократичних манер, вміння поводитися за столом. У мене щастя на розумних і красивих людей, які збагачували мою душу, розум, поряд з ними я ставала добрішою. В наш час це особливо важливо — не робити того, за що тобі потім буде соромно. Кожного разу, коли я виходжу на сцену, я віддаю своє вміння, своє серце, свою душу. Інакше не можна... Кожного разу треба доводити, що ти чогось варта. Я завжди пам'ятаю слова Б. Гмирі: “Я співаю в залі, де є 100 чоловік. Співаю складну музику, хоча публіка чекає чогось легкого і зрозумілого, але я впевнений, що в залі є хоча б одна людина, яка знає, що я роблю і для чого я це роблю, і я щасливий цим”. Я завжди це пам'ятаю, беру це за приклад і завжди цим живу. Як колись сказав І. Сметуновський: “У мене немає такого слова як халтура, бо тоді вже ти не актор”. Я ніколи не виходила і не виходжу на сцену, щоб “відспівати”, в кожному виступі має бути стовідсоткова віддача. Якщо раніше я готувалася до вистави за 2 дні, то тепер за два тижні я працюю над собою, бо публі-

ка вимагає певного рівня, а для мене дуже важливою є оцінка слухачів. До речі, перша моя вистава — “Царева наречена” Римського-Корсакова, де я співала Марфу. У залі сиділа моя вчителька, котра дуже переживала за мене. Але в неї був такий принцип — ніколи не критикувати після вистави. Все, що вона думала про мій спів, вона говорила наступного дня. Після вистави акторам так потрібні оплески, визнання публіки, і це закономірне явище. Взагалі критика — це дуже рушійна сила, на жаль, сьогодні нікого по-справжньому, професійно не критикують, тільки хвалять. А я б хотіла отримати серйозну професійну критику, це дуже допомагає в роботі. Коли я співала в Ла-Скала, в Мадриді, ми з таким нетерпінням чекали вранішніх газет, де йшов суворий огляд вистави.

— А буває, що зраджує глядач?

— Так, безперечно. Він ніколи не сприймає фальшивої гри. Театр здебільшого відвідують знавці цього мистецтва, елітний глядач, вони відчують наші помилки. І вже просто не запросять “на біс”. Пригадуєте слова відомого Дягілева “Третій вихід “на біс” — доля Богів”. А одного разу я бачила танок Нурієва. Це було щось неймовірне. Здавалося, що спочатку він танцював із Богом, потім із Сатаною. Його душа була далеко від публіки. Весь зал аплодував йому стоячи 1 годину 20 хв., знову і знову, викликаючи “на біс”. Це справжнє велике мистецтво.

За все своє акторське життя я лише кілька разів відчула на сцені такий стан душі.

— Маріє Юріївно, Ви завжди маєте прекрасний вигляд і на сцені, і в житті. Як Ви цього досягаєте?

— Мати гарний вигляд — це найголовніше для людей нашої професії. Адже глядачі йдуть не лише послухати наш голос, а й подивитися на нас. Театральні костюми для мене завжди шила одна жінка за ескізами, які я знімала з костюмів своїх колег під час гастролей за кордоном. Нині я користуюся послугами ательє “Іван-

на”. І задоволена їхньою роботою.

Тут мені пошили й дещо з театрального реквізиту. В побуті віддаю перевагу строгому вбранню. Брюки, спідниці, жакети, блузи пастельних тонів. Щоб було зручно, щоб подобалася оточуючим. Декілька разів їжджу до Трускавця, там у мене знайомий косметолог, роблю маски для обличчя, масажі, готують креми. А буває, що й сама застосовую просто природні маски. Як-то кажуть, що є під рукою. Чи то кефірні, чи огіркові, чи полунічні маски для обличчя.

А взагалі, не це головне. Треба, щоб була гарна їжа, спокій душі. До речі, коли нервую — у мене холодильник не закривається, а коли спокійна — легко перенешу будь-яку дієту. В оперних співаків існує обмежень щодо їжі, напоїв, життя. Скажу відверто, я люблю шампанське, хоча це часто забороняється.

— Хто найчастіше був Вашим другом по сцені?

— За своє театральне життя мала їх багато. Але завжди віддавала перевагу партнерам із сильним голосом. І це, безперечно, Анатолій Солов'яненко. З ним ми працювали найчастіше, бували разом на гастролях.

— Які спогади залишилися у Вас про нього?

— Анатолій Борисович був справжнім величезним талантом, прекрасний тенор, наш “український соловей”. Він постійно працював над собою, тримав себе у формі. Бо добре розумів, що то візитна картка актора. Якось ми були на гастролях у Канаді. Нас поселили в сусідніх номерах. Кожного ранку о 5-й годині в номері Анатолія Борисовича я чула гуркіт, спати вже не могла. А коли запитала його, чим він там займається так рано, відповів — гімнастикою йогів. Це допомагає збільшити обсяги грудної клітини.

“Марічко, не пий нерозбавленого вина”, — часто говорив мені. До речі, він сам не вживав спиртних, не їв після 19-ої години, дуже беріг горло, боявся застудитися. Був замкнутою людиною, не любив гучних компаній, жив своїм окремим життям. Але для мене він залишився прекрасним актором, сильним партнером, яких було в мене по сцені не так вже й багато.

А я люблю життя. Люблю погмоніти з друзями, приготувати для них щось смачненьке. Хоча здебільшого сама не їм того — все для гостей. А в піст я більше п'ю води, очищаю організм і душу.

— Ви віруюча?

— Так, ще з дитинства батьки говорили, що Бог завжди дивиться на нас. Він бачить, що ми робимо доброго, що лихого. Моя бабуся казала мені, що я маю бути щасливою, бо Бог накрив мене краєм Свого плаща. До речі, вона доводилася троюрідною сестрою Лесю Мартовичу. Вже минуло багато років, а чомусь завжди згадую ці слова. І завжди роблю людям лише добро, я люблю своїх друзів. Хоча в моєму житті зустріла їх не так і багато. Серед моїх справжніх друзів — концертмейстер нашого театру, заслужений артист України Костянтин Фесенко, народна артистка України Світлана Добронравова та інші. З ними я завжди почуваюся добре, вони мене підтримують і розуміють, можуть надати конкретну допомогу в скрутні хвилини.

— Маріє Юріївно, а яким чоловіком Ви віддасте перевагу?

— Розумним, щедрим. Дуже не люблю скупих людей. У сім'ї лідером повинен бути чоловік. Якщо він навіть не лідер, жінка повинна намагатися зробити так,

щоб він себе ним хоча б відчував. Я ніколи не хотіла одружитися зі співаком. Двоє акторів у родині — це занадто. Чоловікам набридає лицедійство вдома.

Стомлений, він повертається з роботи, і хоче бачити свою дружину в домашньому вбранні, таку лагідну, покірливу, ніжну. Щоб він їй і пожалівся, щоб вона його вислухала, приголубила, заспокоїла. Пригадуєте вислів — щоб дружина була як мама. Ось саме так. А багато жінок забувають про це, не можуть себе стримати. Додому повертаються збудженими, і намагаються все це перекласти на плечі свого супутника життя, здебільшого терпіння у чоловіка закінчується, і тоді це вже не родина.

Я завжди намагалася зробити затишок в своїй оселі, але часті гастролі, театр забирали багато часу. І зовсім мало лишалося його для моїх рідних. Актор дуже рідко може поєднувати творчість і сімейне життя. Є і такі творчі сім'ї. Зокрема, народна артистка України Ніна Матвієнко зі своїм чоловіком Петром виростили трьох дітей, всі вони вже дорослі. Це прекрасне подружжя, мої друзі.

Моє сімейне життя не складалося. Але своїх дітей я б виховала так, щоб вони знали, що їм треба взяти від батьків і передати вже своїм дітям.

— *Хто був для Вас взірцем на сцені, з ким Вам подобалося працювати?*

— Це було сузір'я знаменитостей: Гмиря, Гнатюк, Чавдар, Руденко, Мірошніченко. Всі разом вони утворювали фундамент нашої духовності, нашої оперної культури.

— *Вам ніколи не пропонували залишитися працювати за кордоном?*

— Були пропозиції. Зокрема, мене запрошували до Ла-Скала брати участь у виставі "Богема" Пуччіні. Але про це я дізналася лише через десять років. Їм сказали, що я хвора, мені не можна перетомлюватися. А можливо б, зараз моє життя було іншим. Але б я не залишилася там, ностальгія за Батьківщиною починається навіть під час гастролей. Я завжди прагну швидше повернутися додому, де я потрібна, де на мене чекає мій глядач. Але є різні люди, можливо хтось, навпаки, хоче залишитися і працювати за кордоном. Адже там актори краще забезпечені в матеріальному плані.

— *Пані Маріє, про що Ви шкодуєте, чого б Вам хотілося понад усе?*

— Лише про одне: що я вже не молода, і не можу зіграти Джульєтту, я заздрю молодим, говорю відверто, і немає жінки, яка б не заздрила молодості, але ніхто про це не говорить відверто. А в душі я ще Джульєтта. У мене ще стільки сил, стільки натхнення, ще так хочеться співати, здивувати свого глядача чимось новеньким. Мене все менше запрошують до театру, бажалося б багато частіше. Я добре розумію, що треба поступитися молодим, що прийде час, і я піду зовсім. Але хочеться, щоб це було не раптово. Щоб я залишила слід після себе, виховала хоча б двох учнів. До речі, в мене в консерваторії п'ятеро учениць. Нині передаю їм усе, що здобула сама за 30 років. Дівчатка хороші, вони бувають у мене вдома. Ми влаштуємо день народження кожної з них. На свята ми разом. Можливо, саме хтось із них замінить мене на сцені. І я побачу її прем'єру Джульєтти, і її гарно сприйме глядач — то буде найвища оцінка мого творчого життя.

У світлиці Товариства "Просвіта" імені Тараса Шевченка відкрита і діє персональна виставки Наталії Дворяківської "Глина, що дзвонить". Майстер традиційного народного мистецтва, пані Наталя працює в оригінальній техніці, відштовхуючись від народного розпису водяними фарбами по білій глині. Також у доробку художниці є розпис по дереву та картини на полотні і глині темперою. Картини ілюструють народні обряди, свята, біблійні та історичні сюжети.

Часом ще й тепер у звичайній сільській хаті диво-дивне побачу. Чи то різдвяний голуб, дідусь, колядник чи ангел — і заболить мені душа, що відійшло те все, минулося. Не можу змиритися з тим. Спочатку я збирала ті скарби, а потім, коли зустрічала художників, котрі ще не втратили почуття до прадідівської хати і прадідівських звичаїв, розповідала, показувала.

Мені щастило... Приходили художники, народні майстри до Музею народної архітектури та побуту України. З радістю згадувати зустрічі. У їхніх творах деколи до мене прозирає давно забутий образ-символ. І чим непевніший час переживає суспільство, тим настійніший інтерес до духовного надбання предків, до осмислення їхніх символів, обрядів...

Якось на ярмарку в музеї зустріла молодшу художницю, яка виставила свої роботи... Мене вразив мелодійний передзвон глиняних дзвоників. Коли підійшла ближче, то з розписів на дзвіночках виглянула дідова хата, калина, квіти Параски Хоми, ангели і миколайчики Танасія Філіпчука... Познайомилась, і вже тоді я відчувала, що Наташка Дворяківська, так звали художницю, буде працювати над обрядово-звичаєвою символікою.

Наташка народилася в Києві у родині художників. Удома завжди була творча атмосфера. Малювали батьки, і разом з ними малювала Наташка. Потім доля поправила її до Київського художнього технікуму на відділення художнього оформлення. Уже в технікумі художниця зрозуміла, що без вивчення народної творчості не зможе глибоко передати те, що її хвилює. А хвилювало цю ще зовсім юну майстриню багато що. Спогади дитинства, Баришівка, прабабуся Галя, яка співала їй прекрасних народних пісень, оповідала про чесний та працьовитий рід, на який, як грим з ясного неба, впали голод, репресії. І досі бринить у серці Наташки улюблена пісня прабабусі "Літа мої молодії на кленовій мості". А ще прабабуся розповідала про своїх землячок — художниць Галину Собачко та Катерину Білокур, читала вірші Тараса Шевченка, співала пісні Марусі Чурай. Тож не дивно, що всі ті розповіді, пісні потім почали вимальовуватися в картинах художниці, але найперше — на дзвониках.

Дзвони, дзвіночки стали першими символами з української символіки, які Наташка почала творити. Дзвоників різдвяних, великодніх, весільних... Чому саме

дзвоників? Художницю зацікавив той простір, що дозволяє створити свій особливий світ. Цікава форма. Крім того, всередині дзвіночка вміщена особлива позитивна енергія Дзвоника. Розписи разом із формою і звуком складають цілий магічний світ. Сферична купольна форма дозволяє створити розгорнутий сюжет. Повертаючи дзвоник, ідемо за сюжетом. Ось переді мною різдвяний дзвоник. Починаю оглядати його зверху: небо, на ньому сяє різдвяна зірка, під нею сидить дівка Марія з немовлям Ісусом Христом, далі — старенька хатка, з дверей якої виглядає корівка. По-

різдвяною тематикою, — розповідає художниця. — Розробляю сюжети на кераміці. Використовую технологію розпису по білій глині водяними фарбами. На цю техніку наштовхнув мене розпис українських хат та печей.

Беру до рук Наташчиних ангеликів. Ось рожево-блакитний — піднесений, неземний смиренний вираз обличчя, вираз Божої благодаті. Цей ангелик має приносити мир і спокій у дім, який прикрашатиме. А ось ангел-хлопчик. Він благословляє хрестом усю оселю. Кремеаний, у традиційній українській одязі. Він ніби член родин-

волі повертаю дзвоник і бачу, що із-за гір до маленького Ісуса прямують волхви з дарами, за ними звелися високі дуби, а там — місто, дерева, ніч...

Розмовляю з Наташкою Дворяківською в її майстерні. На столі вервечкою розкладені глиняні ангели, миколайчики, панянки, коники та козаки, хрестики, картини на керамічних плакетках.

Миколайчики... Кожен — інший. Ось цей — ніби злетів із різдвяних картин Софії Гуменюк, другий — з обійстя Марії Приймаченко, а самий крайній, — як святий Миколай, який витає між ікон Танасія Філіпчука.

— Зараз я працюю над

ни. А це — суто різдвяний, у святкових зірках. Зірки золоті по глибокому синьому тлі крил, що обрамлюють голівку з німбом.

Тішать очі миколайчики. Миколай класичний — із німбом, у ризі. В одній руці тримає палицю, в іншій — торбу з хрестом, у якій дарунки. Поряд — Миколай у жупані та у вишитій сорочці. І у всіх Миколаїв добрі, лагідні обличчя...

Надзвичайно цікаві картини на керамічних плакетках. Святий Миколай визволяє козаків із турецького полону, допомагає рибалкам. Поряд — картини за темами народних пісень (прабабусина тема), біблійний серіал.

— Взагалі, дуже цікаво займатися творчістю, — каже Наташка. — У мої плани входить відновлення атрибутів народних свят та побуту за Вашими матеріалами, пані Романо. Хочу зробити ще різдвяний

ГЛИНА, ЩО ДЗВОНИТЬ

свічник, дзбанята, а ще вабить великодню тематику — оті великодні голубки з вашої колекції.

Минуло вже більше десяти років, як пані Наталя займається обрядовою символікою. Привезені мною з експедицій нові експонати — сонечка, панянки, птахи (зокульки, жайворонки), писанки, дзвоників, хрести, свічки — пані Наталя відтворює і розписує. І тішать око її виробни на ярмарках у Музеї на-

бом, дзур-дзур... Душа людська святиться у церкві, де є хрест і купол, що єднають нас із Богом, а дзвін кличе до церкви, до свята...

Поможи, Господи, стріти мені таких людей, як Наташка Дворяківська. Ці люди навіртають зневірених до звичаїв і обрядів, відтворюють справжні перлини символів наших.

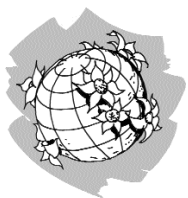
І з радістю думаю, що в Музеї народної архітектури та побуту України на ярмарках літньому та осінньому з'явиться ще один майстер, який причастить багатьох людей до споконвічного духу наших предків...

Нагадую собі Юра Срібнарчука з Покуття, який оповідав мені, що колись в одвіті за душу дитини були не тільки тато й мама, а ще й нанашко (хрещений батько). Тож разом навіртали ту малесеньку душечку на добро добром — робили дарунки на Миколая, Різдво, Великдень, Трійцю... Дарували ангеликів із добрим очима, які пильнували за дитятком, бо великий труд виростити чесну, справедливую й богоугодну душу. Дарували ще хрестики, голубків, бичків.

— Я те робив і при тім вговорював сина чи внука, аби злого не робив ес, не сказав ес, не подумав. Дитина слухає і то в голівціклада еси, а душі із того хосен потім є. А тепер Барбі купують... і нема коли дитини вговорювати, телевізор, як бугай, реве, а діти бігають по хаті, скачуть, верещать... Мало лише нагодувати і в кросівки "адідас" узутти — а душа дитяча залишається німа, безсловесна.

...І все ж не обірвалася традиція. Оживає глина в руках народних майстрів та художників. Таких, як Наташка Дворяківська. Глина, що дзвонить...

● Романа КОБАЛЬЧИНСЬКА, етнограф

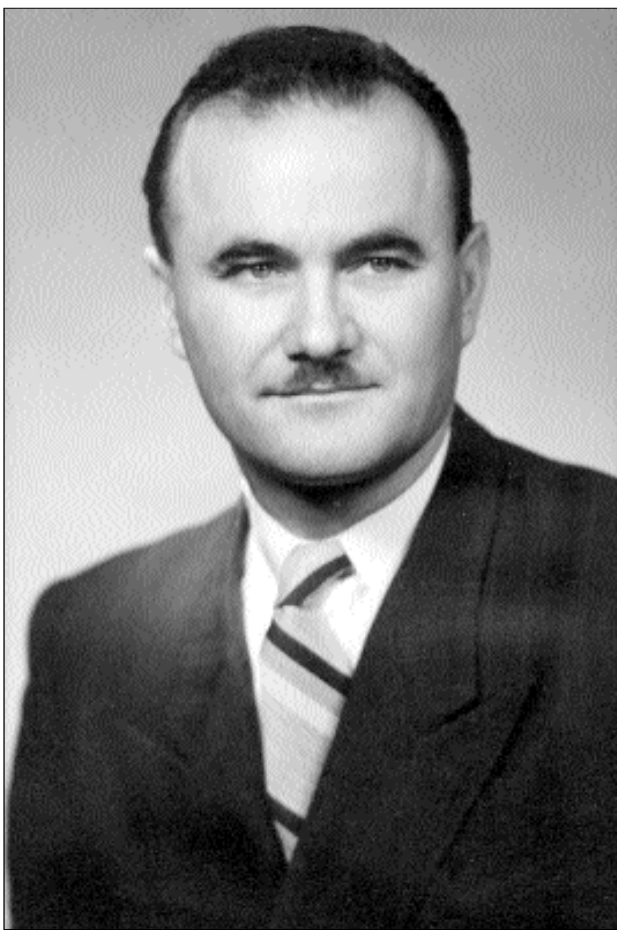

Сьогодні, припасовуючи один до одного, складаю уламки довершеної колись системи цінностей, що становила цілісний образ глибоко переконаного у своєму праведному призначенні — служити українській національній ідеї — Великого буковинця. А в уяві постає потужна благородна простота трипільських, теракотових посудин для зберігання зерна, черепки яких пролежали під землею чотири тисячі років до Христа, і дві тисячі по Христові, щоб тепер, набувши своїх колишніх досконалих форм, постати перед нашими очима, вселяючи гордість і захоплення безсмертною дівестю краси.

Відлуння епічної ери воїнських козацьких тулумбасів, долетівши до західних земель України, підіймало "бодрий дух, запал до праці, ба й до жертв, тверду завзятість і віру в перемогу святого діла". Так писав наприкінці XIX ст. Омелян Попович, відомий буковинський політичний діяч, педагог і один із редакторів заснованої Ю. Федьковичем газети "Буковина". І ще: "Цим вогнем, що палав у наших душах, згорівали ми в "Буковині" остиглий загал, будили його з осалости до праці, до боротьби за своє людське право, за кращу долю". Одне з почесних місць у галереї яскравих образів будівничих української Буковини посідає доктор політико-економічних наук Микола Суховерський.

Минуло десять років, відколи ми проголосили себе громадянами незалежної, самостійної держави. За цей час до моєї матері, яка вже давно, іще до Чорнобиля, стала киянкою, журавлиним ключем почали злітатися з-за океану краєни-буковинці, щоб лише ступити на високий берег Дніпра-Борисфена, берег заповітної своєї мрії. Вони летіли з Америки, Австралії, Канади, з Філадельфії, Торонто, Едмонтону й Сіднея. Радість першої зустрічі з Великою Україною можна було порівняти хіба що з біблійною радістю тих, хто ступив нарешті на Обіцяну Землю, різниця полягала лише в тому, що ці, залишаючись буковинцями, відчували священний синівський обов'язок — виконати чин поклоніння, який їхні батьки виконували перед символами своєї віри, що тут була реальністю і жила в нетлінній, найщедрішій у світі землі з її золототервими святинями, з її Дніпром, її князями і гетьманами, з її м'якою, цілющою мовою. Такого Христовоскресного дня до нашої "респектабельної" комуналки на Великій Житомирській, із вікнами на освітану поетами Софію, загостив уже сивий, худорлявий, спортивної статури чоловік і — мама одразу впізнала в ньому Миколу Суховерського.

А мені це прізвище нагадало дитинство: казенний учительський будинок у молдавському злиденному селі голодних 50-тих, де вчителювали мої дід із бабунею, — голі побілені стіни й великий, зелений куфер, що мандрував із нами від села до села, і на якому, коли з Чернівців приїздила родина, мене клали спати. Той

«ІСНУЄ ЩОСЬ, ЩО ОБ'ЄДНУЄ ВСІХ УКРАЇНЦІВ...»

куфер відкривали дуже рідко, лише тоді, коли виймали з нього зимові речі, які заби-вали дух різким запахом нафталіну, ще там були — шкряна австрійська течка з ланками свідоцтвами початку століття та понижені, старі фотографії. Між ними — одна, що збереглася, як нова: вона була під склом, у тонкій дерев'яній рамці, з маленькою золотою короною — фірмовим знаком якогось чернівецького фотоательє 20-х років. Кожного разу, коли бабуня піднімала важку ляду, я просила показати мені цю фотографію і німла од краси весільної пари: вродливе, ледь осміхнене обличчя юної жінки, гейби виринали з білої піни серпанку, а над чолом у неї мерехтів тонкий віночок із букшпану¹; поруч — гордовита князя постать високого молодого чоловіка з лев'ячою гривого густого волосся — сам у фраку, білих рукавичках, із білою весільною бутоньеркою. Це один із бабусиних братів — Кость Райлян, улюбленець родини, заможний, діловитий господар, який залишився на дідазні й директорував у школі рідного села Тевтул (тепер — Зелений Гай). Значно пізніше я дізналася, що ця жінка незрівнянної вроди, а моя тітка, була старшою сестрою Миколи Суховерського — Стефанія. Серед пустки села, обліпленого плакатами "Даєш пилетку!", що грубим вказівним, як отой Хома Невірний, цілилися в пригнічену всепоглинаючим страхом ледь жевріючу душу села, це фото для мене, п'ятирічної дівчинки було казковою мрією, ірреальним світом, у якому все ж колись існували мої рідні і з якого вони, як із задзеркалля сріблястої фотографії, вийшли на короткий час, щоб у будь-яку мить повернутися назад і взяти мене із собою.

Мама згадувала своє дитинство у багатих наддністрянських селах, де дідусь,

будучи директором народних шкіл, попри сувору заборону викладати в українських селах українське слово, усе-таки знаходив можливість не тільки вчити дітей українською, але й разом із їхніми батьками організувати хати-читальні, аматорський театр і хор, а в неділю приїздили з навколишніх сіл до них у гості такі ж молоді вчителі та студенти з міста, або й самі вони їздили в Чернівці, до Народного дому — на вистави, концерти і просто вечірки. Мама згадувала навчання в румунській гімназії "Liceul ortodox"², де доскіпливий нагляд за доброчесною поведінкою законслухняних ліцеїсток закінчувався своєрідною "комендантською годиною" з учнівською поліцією, під час якої дівчата не мали права з'являтися ні в кінотеатрах чи театрах, ні на Панський вулиці (за Австрії — Herrenstrasse, за Румунії — Jancu Flondor, сьогодні — Ольги Кобилянської). Та попри все, вдаючись до маленьких хитрощів із перевдяганням, вони проникали на всі концерти й вистави української трупі, жодна культурна акція чи вечірка за участю студентів — членів академічного козацтва "Запороже" і "Чорноморе" — не обходилася без них, уже не кажучи про влаштовані Миколою Суховерським класи бального танцю. Так, на всіх цих імпрезах і змаганнях українських спортивних товариств передвів незрівнянний Микола Суховерський — предмет обожнювання багатьох ліцеїсток, навіть мене мати назвала на честь своєї приятельки, однієї з найвродливіших дівчат Чернівців Софії Лукич, також фатально закоханої в Суховерського.

Попри мирне співіснування "кожної тварі по парі", усе ж на Ковчезі Буковини велася неперервна культурна боротьба за українську національну самосвідомість. Рвучкою карпатською силою

вона нагадувала вулкан, який вважали вже погаслим, та він, несподівано збудившись од сну, одним змахом струшував із своїх плечей усе зайве, чуже, невластиве його природі. І ця невідвротна, закономірна реакція пригніченої сили завжди приводила до "тектонічних" змін у зашкарублій, твердій корі селянської свідомості, закоріненої в родючу, землеробську суть, про яку Леопольд фон Захер-Мазох захоплено писав: "Між Доном та Карпатами живуть вроджені демократи, ні візантійський імператор, ні варяги, ніякий король Польщі, ніякий цар не зламали їхнього духу, не підкорили їхньої свідомості".

Відомому борцеві за українську національну справу, одному з провідних діячів ОУН, УНР, УНО, КУН, буковинцеві Доктору Миколі Суховерському нещодавно виповнилося 90 років. Україна вітає свого Вірного Сина в далекому Едмонтоні.

мості. Вони завжди готові змінити плуг на спис, живуть маленькими республіканськими громадами, як рівні з рівними, для східних слов'ян — паростки майбутнього, паростки свободи...

У 30-х роках XIX століття українська інтелігенція Буковини свої патріотичні поривання висловлювала по-німецьки:

"...Глянь же, ангеле ти мій, на завітчані ті ниви, що за чар там і спокій, як у мріях сплять щасливі..."

(Переклад з німецької О. Маковея)

Цитуючи ці рядки в монографії "Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича", Маковей далі пише: "... на Буковині не зараз зазоріло, що треба було не один рік почекаати, поки люди зрозуміли і прийняли ідеї Шевченка за свої". Тому, застерігаючи своїх земляків од хибного розуміння історичних процесів, які відбувалися у Великій Україні після Полтавської битви, Ю. Федькович пише в статті "Щоб не було запізної": "Зведено бій під Полтавою (1709), москалі здобули Русь, їх цар, Петро, присвоє собі ім'я побідженого народу, бере титул царя Руси і укладає собі таку програму політичну:

З Москви на Дніпро, з Дніпра на Віслу, з Вісли на Карпати, звідси на Дунай, з Дунаю на Босфор. Чи заперечить хто, що він став невірним сій програмі — програмі загарбання всіх Славян? Але як? З одного боку московська дика орда, з другого численне, на той час на досить високий степіні культури стояче Славянство... Тільки ж приємним царям про се не банно. Уже в XIII віці накиннули вони своїм ордам християнство і церковно-славянську мову, з котрої, заборошували тодішню руську письменність, повстала теперішня москов-

ська мова, а котру задля незнання історії Славян Заходом і через безсоромне фальшованне історії Москалями, ще і нині називають руською (russische Sprache). Я буду її називати завсігди по імені, московською, так само як ім'я Русь належить ся лише полудневій Росії, а назва Русин лише нинішнім Русинам".

На Буковині закипіла робота, і вже 1895 р. в буковинських народних, а потім і середніх школах впроваджено фонетичний правопис, який згодом прийняли і в галицьких школах. "Цей перелік в правописному питанні, — писав Омелян Попович у книзі "Відро-

ків, біг, руханку. Футбольна дружина була ліговою дружиною, змагуни мали синьо-жовті сорочки, грали в Ясах, Кишиневі. У "Довбуші" була також дівоча секція... Оскільки лише спортивні товариства могли далі існувати, ми робили культурно-національну роботу тільки під фірмою "Довбуш"...

На мінливому, полінаціональному тлі передвоєнної Буковини вони вже ідентифікували себе не з терплячими і мовчазними "рутенами", а з автохтонною расою українців, де кожен усвідомлював себе життєдіальною клітиною цілісного, неподільного організму України: "Ми знали, що існує щось, що об'єднує всіх українців, де б вони не жили, що всі спільно змагаються до тої самої мети — здобути свободу, самостійну Українську державу".

Характерна для буковинців гіпертрофована амбітність дала поштовх дійовій активності, яка несподівано відкрила у молодій людині неабиякі організаторські здібності й талант лідера. Незважаючи на заборону румунською владою українських організацій, з ініціативи Миколи Суховерського по селах Буковини створювалися спортивні товариства, що назвами своїми виявляли непохитну національну позицію з орієнтацією на Велику Україну: так по селах Ленківці, Мамаївці, Лужани вони гордо носили ймення "Гонта", "Залізник", "Богун" і "хоч селянські хлопці переважно не мали навіть черевиків, грали у футбол босі, але після гри можна було зійтися і поговорити про різні справи, включно з історією України. Тоді відразу можна було зорієнтуватися, хто з хлопців цікавиться історією, хто вже має певну національну свідомість, а кого приваблює виключно футбол. І тоді вже можна було зробити перший відбір для можливих кандидатів до членів ОУН".

Авторитет і бездоганна репутація молодого правника і доктора політичної економії спрацювали за принципом споконвічно існуючого на Буковині закону родинної ієрархії, де на старших дітей, до яких менші, як і до батьків, також зверталися на "ви", лягав обов'язок добрим прикладом виховувати молодших братів і сестер. Кожна перемога, де б вона не була: на судовому процесі, на суспільно-громадській праці, в спортивних змаганнях, ба навіть у поєдинковій на шаблях, де з юначим запалом він мав довести перевагу здорового способу життя непитущої молоді над нosisями цієї згубної звички, кожна перемога мала виховну мету і складалася на вівтар його України.

• Софія МАЙДАНСЬКА

¹ Самшит.

² Православний ліцей.

³ Язичіє насаджувалося москофілами, щедро фінансованими московським консулом. О. Попович "Відродження Буковини" (Львів 1933).

⁴ Восени 1941 року вони включилися до Буковинського Куреня як члени ОУН і поїхали до Києва, працювати підпільно проти німців, їх обох знищило гестапо в січні 1942 року. Батьків і ще двох сестер, Олену і Орису, більшовики запроторили на Сибір у 1950, де батьки померли.

ЖИТЕЙСЬКІ ІСТОРІЇ

Я знав його багато років і часто говорив із ним подумки, уявляв на тихих вуличках степового містечка, де він жив, господарював, добудовував власну хату, іншим людям допомагав — майстер на всі руки, і столяр, і муляр, і, безумовно, водій усіх різновидів автотехніки, від трофейного німецького мотоцикла до купленої вже в останні роки “Ниви” й вантажівок будь-якого взірця. Руки мав золоті і, мабуть, жодній людині не відмовив у допомозі, на яку був здатний. Все життя будувався сам, і людям іншим допомагав будуватися. Воістину його можна було б назвати великим будівничим, коли б не мав іншої слави.

Од згадки про Пилипа Шуляка завжди на душі ставало затишніше. А як у скрутну хвилину згадаєш, то наче аж всі власні клопоти й лиха мізернішають від одного лише спомину — живе командир, працює, ось вранці чи ввечері проходить своїм Ружиним, по своїй землі, серед своїх, і все це надійно, як сонце сходить і заходить, як день починається і закінчується, бо людина живе й разом із нею живе світ, який її оточує, і світ цей швидше такий добрий, ніж лихий... І життя продовжується, щоб там не сталося.

Можливо, із першої зустрічі мене вразила певна невідповідність легенди, яка витала над ним, і тим образом, що набрав зримих рис. Але чим далі, то все більше переконувався: скромний, позбавлений щонайменшого честолюбства Пилип Олександрович Шуляк, сільський дядько, ніяк — жодним жестом, учинком, словом не відсторонює від себе легенди, витвореної народною пам'яттю про нього як найхоробрішого партизанського ватажка в краї. Навпаки, почувається в ній звичайно, аж наче байдуже, як у власній хаті: люди знають — не збрешуть, страху ворогам він наганяв, німіці проти нього й батальйони висилали, кажуть, куля його не брала, а хто знає, може, й не брала, бо через такі бувальці перейшов, а живий, хоча й контужений, на одне вухо не чує, осколками гранати посічений, але куля таки не взяла. А війна минула — прийшло інше життя, і не нарікав він на нього ніколи, поспішав тільки справи свої нескінченні поробити.

От лише, коли Василя Земляка, побратима бойового й видатного письменника згадував, прикро було командирові, що не встиг він написати книжки про загин, хоча й обіцяв.

— Але ж, хто знає, коли помреш, — наче і тут виправдовував свого друга й засмута тінню лягла на його добре, відкрите, з весни засмагле на степових вітрах, обличчя.

— Що ж поробиш, — казав, — тільки Василь Земляк міг написати, бо він усе знав і бачив, а такого письменника, як він, не буде.

Шанував командир Василя Земляка й завжди підкреслював, що був він одним із найхоробріших у загоні, а мовлячи про товариша, виявляв і своє особливе ставлення до його незвичайного дару — письменницького, таємниці якого була, безперечно, для нього загадковою, ніж звичайна вояцька звитяга.

Скаржився мені Пилип Олександрович:

— Не люблю писати. По мені, краще лопатою чи сокирою працювати.

І він працював, усе життя працював, допоки за роботою не

ПРОЩАЙ, КОМАНДИРЕ...

наздогнала вічного трудівника остання хвилина.

Читав усі книги, які дарував йому автор, і розмірковував:

— Василь писав правдиво, так на війні й було. От у романах там збрешуть, як схочуть. Зроду їх, тих романів, не читаю. А Земляк писав повісті, бо хотів розказати правду.

Сказав йому якось:

— Пилипе Олександровичу, але ж “Лебедина зграя” та “Зелені млини” — романи, Землякові романи...

Але й найкращі друзі твори він не хотів визнавати в жанрі, що викликав неприязнь:

— То не знаю, чого він так називав, а насправді — то повісті, бо читаєш і все, як у житті, правда.

Важко мені збагнути, як командир сприймав притаманні для Землякового письма образи химерні, гротескні, всі оті перебільшення, витворені бурхливою авторською уявою, що стали окрасою зовсім неповторного художнього стилю... Але одне знаю напевне: партизанські повісті Василя Земляка “Гнівний Стратіон”, “Підполковник Шиманський”, “Ніч без милосердя” — важко було читати командиром.

У кожній новій повісті він, зрозуміло ж, хотів знайти рядки про І-ий партизанський загін імені Ружинського району, який він організував ще у вересні 1941-го, і яким командував аж до визволення Житомирщини, дочитував — і не знаходив, і образи уявні, художні, мабуть, мало командира втішали. Хотів він прочитати про все те, що було насправді, без жодного перебільшення, і тільки з ним та його відважним войнством, а не загальом про партизанів, що діють там, де і він із Василем Земляком воював, у степових містечках та селах південної Житомирщини та Київщини, що межують із Вінниччиною, але ж імена не ті, й події переінакшені. Воно наче й правда, вони ж і самі, ружинські партизани, були не менше відважними, ніж герої книжок, часом переважали їх у винахідливості, але... командир не міг не прагнути достеменності.

А втім, не заперечував, коли побратими-партизани порівнювали його із Земляковим Стратіоном, намагалися знайти в ньому риси свого відважного команди-

ра, і образ цей, такий узагальнений, широкий, як степовий простір, відчувалось, імпонував Пилипу Олександровичу. Можливо, в ньому він знаходив якусь особливу, тільки йому відому правду.

А, можливо, відчував і те, що як і Стратіона, про що твердить Василь Земляк, і його самого “витворила” війна. Він був героєм, допоки вона тривала, а після її закінчення про героїство залишилася лише пам'ять, і звичайне життя трудящої людини стало його долею. Життя нелегке, бо чоловік він за вдачею непотупливий, правду міг будь-кому в очі сказати, не зважаючи на чин, а привілеїв собі не шукав ніколи — це ж треба було принижуватися колишньому герою. Не марнословним був Пилип Шуляк, але героєм себе так вважав.

Із Василем Земляком (на ті дні провідником підпільної групи, що діяла на Юзефо-Миколаївському цукровому заводі, поблизу Самгородка) Пилип Шуляк познайомився у травні 1942-го. Молоді вони були, дуже молоді... Командирові Ружинського партизанського загону йшов двадцять сьомий рік, підпільникові Василеві Земляку тільки-но минуло дев'ятнадцять. Та лиха вже встигли зазнати: Пилип Олександрович пройшов через оточення, полон, Василь Сидорович спізнав небезпек підпілля і вже встиг зрозуміти, що воювати із ворогом треба не тільки листівками, не лише потайки, але зі зброєю в руках, так, як Шуляк воює. Тому й вийшов він із своїми підпільниками на пошуки командира, знайшов його в рідних степах, і з першої зустрічі — порозумівся. Як згодом виявилось, на все життя.

Книжки видатного письменника зберігалися у хаті командира на етажерці, виплетеній із лози, де кожна полицка була застелена білими, вишитими по краях, скатертинами. Пилип Олександрович любив показувати ці книжки, обережно передавав їх із рук у руки і щоразу повертався до них, наче вперше. Так, командир пишався тим, що його побратим сягнув у мирному житті височин значніших, аніж він сам — інспектор по кадрах Ружинської автоколони (так звалася посада, з якої вийшов на пенсію).

На примірникові роману “Ле-

Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк Київ, 1972 р.

бедина зграя” — останній своїй книзі, подарованій командиром, — Василь Земляк написав: “Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк. Київ. 1972 рік.”

Але не тільки з Василем Земляком зберігав дружні взаємини командир у мирні роки. Всі адреси колишніх своїх бійців знав, усі перипетії їхнього життя упродовж багатьох літ були йому відомими. Здавалось, що в ньому так назавжди й лишилося командирське почуття відповідальності за кожного, з ким воював, кого виводив до перемоги з воєнного полум'я. Був у нього блокнот із адресами, мав звичку всіх, про кого знав, вітати з двома святами — Новим роком і Днем перемоги. (Як не називай це свято — думаю тепер, але воно теж має свою історію. Так його називали й Василь Земляк, і Пилип Шуляк, і люди їхнього покоління, яких уже немає. Світла їм усім пам'ять!)

Писав Пилип Олександрович твердим, аж наче суворим начерком, і завжди у своїх невивагдливих, лаконічних вітаннях бажав того, що, звісно, передусім треба людині — “крепкого здоров'я, великого щастя, мирного неба й успіхів у роботі”. Певен, командир не тільки користувався усталеним трафаретом, а добре обдумував, можливо, й кожного нов?го року свої побажання і, тільки знову переконавшись, що вони так і залишаються найважливішими, повторював їх знову. На День перемоги запрошував

до Ружина вцілілих своїх бійців, і вони приїжджали, знову оточували командира. Сиві, красиві, статечні люди нагадували тоді юнаків, що підлягали командирові безперечно, і в будь-яку хвилину свята був він серед них на видноті — поважний, щасливий. Але і в такі піднесені хвилини, не полишала командира характерна задумка, здавалось, він завжди про щось думає, зважує, і посміхався рідко. Мав вигляд, справді, як великий полководець, що знову зібрав своє військо, і має розпоряджатися ним розумно. Красивим він був — у просто зшитому сірому костюмі, блакитній сорочці з краваткою, яку, мабуть, одягав тільки на свято.

Незабутні люди приїжджали на зустрічі до Ружина. Я розпитував їх про партизанські бувальці, а вони не про себе розповідали — все про командира, і знову про командира. От він був героєм. Відставні офіцери, вчителі й художники, інженери й лікарі, районні й обласні начальники — всі вони вважали Шеляка найвидатнішим посеред інших, рівних.

Першу чарку в хаті Шеляка було прийнято випивати за тих, хто не дожив до Перемоги, й за тих, кого не стало між партизанськими зустрічами, хто ще минулого року був ось тут, в цій хаті, а вже немає — вічна пам'ять! Склад свого вцілілого загону командир знав напам'ять, і сумний перелік втрачених побратимів звучав із його вуст.

Здавалось, що сам він ніколи не вмере, як і легенда, що з'єдналася з його ім'ям над степовим краєм. Не дожив Пилип Олександрович Шуляк до 45-річчя Перемоги, помер 24 квітня 1990 року. Іздив ще того дня в Погребище, сам, сімдесятичотириохлітній водій, вів автомашину, а повернувшись додому — серце запекло, як вогнем. Встиг про це сказати рідним, дружині, сину, і ще одне сказав у свою останню хвилину, щоб вже не турбувалися про нього:

— Не треба мені лікарів... Я помираю...

Не стало Пилипа Шуляка, великої людини, яку витворила війна, наче для того, щоб виявити ще один раз непереможний дух ніким не скороного народу.

Мені здається, що останню хвилину командира відчув кожний із його вцілілих бійців, де б він не був у цю мить, і що б не робив. Чи подумки промайнуло, чи незбагненим болем на душу лягло: немає Шуляка...

— Прощай, командире...

Те ж, здається мені, і все більше з відстані років, відчув і я, бо з першої зустрічі з ним у весняному Ружині відчув у цій дивовижній людині справжнього й великого командира. Не зважився назвати його командиром у наших давніх розмовах, але подумки називав так завжди. Можливо, приналежність до рідних поколінь тут майже не важить: командирами насправді визнаємо лише тих, кого самі обираємо...

...Хоронили Пилипа Олександровича й над його могилою прогрімів перший весняний грім. Цей грім згадують зараз у Ружині, як останній і єдиний салют на честь командира, і він теж, із плином часу, той несподіваний грім, уже стає легендою, але легендою, що витворює саме життя.

Анатолій СКРИПНИК

На фото: двадцять літ тому: Пилип Шуляк в оточенні побратимів. Без нагород.

ГАРЯЧА ТЕМА

Очевидно, найбільшим зовнішнім подразником суспільства є рішення Ради національної безпеки і оборони, Президента і Верховної Ради про відправку нашого миротворчого контингенту в польський сектор Іраку. Український бюджет має забезпечити довготривалу миротворчість (до встановлення повного американського контролю над іракською нафтою та іракським народом) 1800 українців. За офіційними цифрами на цьому етапі Україні це стане в 69.400 млн. гривень. Неофіційні, але реалістичні підрахунки виходять на 2 млрд. доларів. І це — на тлі затримки до грудня 2003 року введення ледь збільшеної мінімальної зарплати в 235 гривень, коли 80—90% населення за межею бідності. Не забуваймо й про фінансування лише половини потреб Міноборони, що перебуває у гарячкових реформаторських пертурбаціях ЗСУ (згідно з директивою Президента в найближчі роки належить скоротити ЗСУ на 150 тисяч військовослужбовців, — тобто на 50%). І це тоді, коли компетентні речники американської оборонки офіційно заявляють, що забезпечуватимуть контроль Іраку (у перспективі — ще й Ірану) мінімум 60 років (схоже, передбачається надзвичайно довготривале “відрядження” українських військовиків).

Українська миротворчість, очевидно, стала політичним козирем влади, демонстрацією діяльності наших Збройних Сил, компенсацією за ті прорахунки, військово-технічні та технологічні, що стали відомі світові після ряду аварій та катастроф. Маючи одну з найчисельніших (389 тисяч чоловік, у тому числі 295 тисяч військовослужбовців на 1.01.2003 р.) у Європі армію, сьогодні ЗС України мають у тій же Європі найнижчі показники з матеріально-технічного забезпечення і соціального захисту.

Бюджет нашої оборонки в 2002 році складав близько 600 млн. доларів (2683,8 млн. грн.), реально ж отримано — 83,3% від запланованого. До порівняння, оборонні бюджети сусідніх держав розподілені наступним чином: Туреччина — 7 млрд. доларів, Польща, Чехія, Угорщина — по 5,5 млрд. доларів кожній. Звичайно ж, бюджетні видатки сусідів виконуються на 98—100%.

Наприкінці минулого року, виступаючи на військовій конференції, Головнокомандувач ЗС України Леонід Кучма заявив про наші пошуки в 3 тисячі одиниць танків, артилерійських систем і бойових машин піхоти, 800 бойових літаків тощо, але половина техніки така стара, що сягнула критичної межі функціонування. Це крім того, що шороку “виводиться” зі складу Збройних Сил близько 1,5 тисячі одиниць зразків озброєння та військової техніки, а на складах накопичилося чимало застарілих боеприпасів (є навіть від Першої світової війни), створюючи вибухонебезпечну ситуацію. Технічні збої, що трапляються у системах управління Військово-Повітряних Сил та Військ Протиповітряної оборони, зумовлені старінням певних вузлів та агрегатів (виразний і незабутній приклад — ракетні удари по Броварах та пасажирському літаку).

Незважаючи на все це, на утримання техніки та озброєння, їхню модернізацію та оновлення у бюджеті Міноборони закладається навіть не 25% від усіх видатків (за світовими стандартами ще 25% виділяється на бойову підготовку й 50% — на утримання особового складу), а лише 3%, передбачаючи на бойову підготовку та на утримання особового складу 7% та 90% (!) відповідно. Модернізація нашої армії за 11 років виразилася придбанням аж 10(!) танків нового зразка (Т-84) власного виробництва. Не з’явилося жодного нового бойового літака! Тому деякі реалі-

стичні аналітики передбачають, що за подібного “розвитку” ЗС України через 5 років залишаться без боєздатної бойової техніки.

Ось таке не надто оптимістичне тло, на якому оголошено радикальні реформи в армії. Курс на контрактну, малочисельну армію за наявної політико-економічної конфігурації, очевидно — найбільш вигірний для президентської команди, що спирається на авторитарно-олігархічну модель управління країною. Адже створивши чергову бригаду силовиків спецпризначення (по суті — найманців оперативного реагування із повним бойовим забезпеченням), достатньо легко нею маніпулювати: гасити акції протестних громадян, відправляти в різноманітні гарячі точки планети (для лобювання власних політичних та фінансових інтересів)...

Як легко службовці Адміністрації Президента й Генштабу Міноборони переконали ЗМІ та суспільство, що “професійна” армія — це лише “контрактна” армія, хоча навіть найрозвиненіші європейські країни мають чудові професійні збройні сили, а служба в них — загальний обов’язок молоді. Так, саме завдяки конституційному обов’язку Німеччина має чудову боєздатну армію, а для молоді служба у війську є високою патріотичною честю. Такі збройні сили — справді народні, готові за-

сімей військовослужбовців, сотні тисяч зайнятих у ВПК, півтора мільйони військових пенсіонерів тощо, — може вдатися до суспільно реактивних дій. Адже “скорочення” за останні два роки стало надзвичайно масовим і механічним, без жодних програм соціальної адаптації звільнених. Близько 30 тисяч офіцерів за 11 років пішли в запас без житла, близько 50 тисяч сьогоднішніх військовослужбовців стоять у черзі на отримання житла, до 6 тисяч звільнених військовослужбовців досі проживають у закритих військових містечках через відсутність іншого житла. І тут, очевидно, реформи передбачають найлегший вихід із ситуації — відмовившись від забезпечення офіцерів постійним житлом, планується створити так званий “фонд службового житла при військових частинах”.

Досвідчених офіцерів української армії виживають відсутністю соціально-економічних умов та гарантій. Коли попередньо Міноборони планувало в 2002 році скоротити лише 104 офіцери — реально звільнилося за попередній рік 2,7 тисячі офіцерів, 2050 прапорщиків, 3320 сержантів та солдатів, 1430 курсантів ВНЗ, ще понад 2 тисячі рапортів — на розгляді. Звільнились і звільняються, очевидно, найбільш професійні офіцери... Між іншим, у 2003 році вже заплановано скоротити у ЗС

КАРДИНАЛЬНІ РЕФОРМИ СІРИХ КАРДИНАЛІВ?

Збройні Сили України все більше привертають увагу ЗМІ, політикуму й суспільства. І це зумовлено не стільки опозиційно-протестним затишшям, і навіть не призначенням Євгена Марчука новим міністром оборони, а низкою важливих і достатньо суперечливих подій. Що це за події і чи схилили вони наші ЗСУ на стратегічному рівні, а головне — чи мають конкретні наслідки, спробуємо розібратись.

хищати свій народ у будь-якій екстремальній ситуації.

Перманентно посилюючись на всебічний громадський контроль над армією, Президент, його АП і Генштаб навіть не поцікавились у громадськості, якою вона хоче бачити наші збройні сили, хоча це — стратегічне питання розвитку країни. Не спостерігається хоча б відкритості головнокомандувачів щодо стратегії і тактики реформування ЗС України.

Попри це, цього року військові реформи набирають масштабності. А розмах їх реалізації вже сьогодні викликає певне занепокоєння навіть у найконсервативніших військових фахівців.

Ось скажімо, доручення за підписом Леоніда Кучми, що надійшло до Міноборони в кінці березня цього року, у якому від Міністерства вимагається підготувати пропозиції про скорочення близько 150 тисяч військових. У документі йдеться і про заміну військових, де можливо, цивільними і про скорочення старших офіцерів тощо.

Подібні темпи “скорочення” є несподіваними для Верховної Ради, котра на сьогодні затвердила чисельний склад армії у 310 тисяч військовослужбовців і 90 тисяч цивільних, плануючи скорочення до 2005 року лише до 275 тисяч військових. Які реакції і наскільки вони очікувані, що може викликати подібний реформаторський крок АП і Генштабу в самих військовослужбовців, тим паче напередодні президентських виборів — поки невідомо. Однак немалий соціальний прошарок, куди входять окрім

України 35 тисяч штатних посад, серед яких 5 тисяч цивільних працівників і 30 тисяч військових (9,3 тисячі офіцерів, 6 тисяч прапорщиків, 2,5 тисячі курсантів ВНЗ, 12,2 тисячі сержантів та солдатів).

Щоб упередити повальне звільнення найкращих офіцерів, керівництво держави, нарешті, пішло на збільшення (в середньому — на 60%) з 1 січня 2003 року зарплати військовослужбовцям. Невже небоєздатність армії, відсутність перспектив її розвитку, брак професіоналізму та патріотизму вже почали потроху компенсувати аргументами для найманця? Навряд чи це вплине на загальний стан справ у війську, адже пріоритетні якості у розвитку є стратегічні аспекти реформи.

Отже, наприкінці нинішнього року планується десята кардинальна реорганізація органів управління Міноборони. Серед цих “реформованих” найбільше потерпає апарат Озброєння і Тилу МОУ, адже їх взагалі ліквідують. І хоча подібні дії стосовно Тилу мають принаймні якусь обґрунтованість і доцільність, залишитися без генерального замовника озброєння армії (Озброєння МОУ) — видається надзвичайно абсурдним рішенням Генштабу, адже цей орган управління по суті визначав перспективи розвитку оборонного науково-технічного комплексу. Як не прикро, відразу пригадується попередній, не зовсім логічний крок військового істеблішменту стосовно Озброєння, коли в 2000 році за наказом міністра було ліквідовано Головне управління наукової та науково-технічної діяль-

ності. Неофіційно це стало реакцією на позицію спеціалістів управління, котрі не погоджувалися з генеральним баченням військово-наукової реформи...

Окрім того, незрозумілою видається і позиція Генштабу стосовно спеціалістів із зберігання та експлуатації зброї і спецтехніки. Їх планується просто скоротити, а до 2005 року практично ліквідувати спеціальні служби, що займаються озброєнням у військах, прирівнявши зберігання озброєння до зберігання звичайних автомобілів (!). Чимало питань викликає і перенесення піхотних стандартів ЗС на Військово-Морські та Військово-Повітряні

Д ЗСЕРЕДИНИ

СТОЛИЦЯ БЕЗ ПОНТОНЕРІВ

Репортерський “десант” у столичну військову частину А-0234 (210-та понтонно-мостова Верхньодніпровська орден Червоної зірки бригада) виявився напрочуд актуальним у контексті військової реформи із наближенням реалій ЗС України до євроатлантичних стандартів. Оскільки західні стандарти категорично виключають дислокацію бойових частин Збройних Сил у столиці, ми спостерігали передостанній етап реформування усіх згаданих частин Києва. Тож доки 31 жовтня цього року не настане останній день існування 210-ї понтонно-мостової бригади, і доки у столиці не залишиться незабаром тільки Національна академія ЗСУ, Президентський полк, бригада охорони Генштабу і кілька бригад зв’язківців, — ми мали змогу якоюсь мірою оцінити те, що втрачаємо...

Десантувавшись у частину 20 червня по обіді, втрапили на щотижневу нараду (планування) офіцерів, інструкторів і зміну шести нарядів (20 “душ”) військовослужбовців, на спорткомплекс та міні-заняття. Мали екскурсію казармою — із вбиральнями, сушарною, кімнатою зберігання зброї, технічним кутком, місцем занять спортом, кімнатою побутового обслуговування (куточки перукаря, чоботаря, де хлопці щовечора чистяться, прасуються тощо). Оцінили чудовий куточок із акваріумом й шахову партію вояків у кімнаті відпочинку, познайомились із найкращим сержантом частини Олексієм Івановичем Гресем, відідали народознавчу світлицю, переглянули частину книжкового фонду бібліотеки (з 8 тисяч примірників книжок чотири тисячі вже

● Олександр СОЛОНЕЦЬ

передано с. Ольшанці Київської області), і навіть зацікавилися не надто поширеними “Спогадами” Павла Скоропадського...

Видалась успішно і перевірка спортивного рівня військово-службовців за участю сержанта Геннадія Антіпенка, старшого солдата Олександра Ненашева, рядових Ярослава Шевченка, Романа Тищенка та Миколи Березовського. Загальна фізична підготовка частини (180 армійців), за свідченням нашого постійного гід-куратора Руслана Анатолійовича Капітона та показами останньої підсумкової перевірки, — на рівні 4 балів (“відмінно” у нинішніх нормативах — 13 підтягувань, 12,5 хвилин на 3 км, до 13 секунд — стометрівка...).

Пан Руслан Капітон, очевидно — окрема й надзвичайно дружня історія нашого візиту, адже день цей став для офіцера двічі святом. Як виявилось, 20 червня Руслан Анатолійович офіційно втратив “дотепний статус” капітана Капітона, поставши майором зі ще старими зірками (доки не “примочили” нові)... Попри все, офіцер-контрактник (усі офіцери частини служать на контрактній основі) на 13-му році служби ні за чим не шкодує: одержує до 1050 грн. щомісяця, адекватно сприймає зміни та реформи у війську, оптимістично дивиться у майбутнє...

Постала перед нами надважлива “цитадель” солдата — кухня. Солдатське меню впливає із центрального підпорядкування частини й не потребує коментарів. Майор Капітон каже просто — “годують убойно”. Справді, на сніданок — смажене м’ясо з овочевим рагу, хліб, масло, чай, цукор, твердий сир; на обід — салат із огірків, суп гороховий, м’ясо смажене з картоплею тушкованою, хліб, салат із тушкованої капусти, компот; на вечерю — м’ясо смажене з кашею пшоною, хліб, масло, цукор, чай, булочка, повидло... Ідальня зі старшим сержантом Петром Панчуком на чолі (зарплата — до 500 грн.) — особливе “мистецьке” явище, із байсейнами-акваріумами, повними декоративної риби і водоростей, чудові історично-мистецькі оздоблення... Усе — справа рук військовослужбовців.

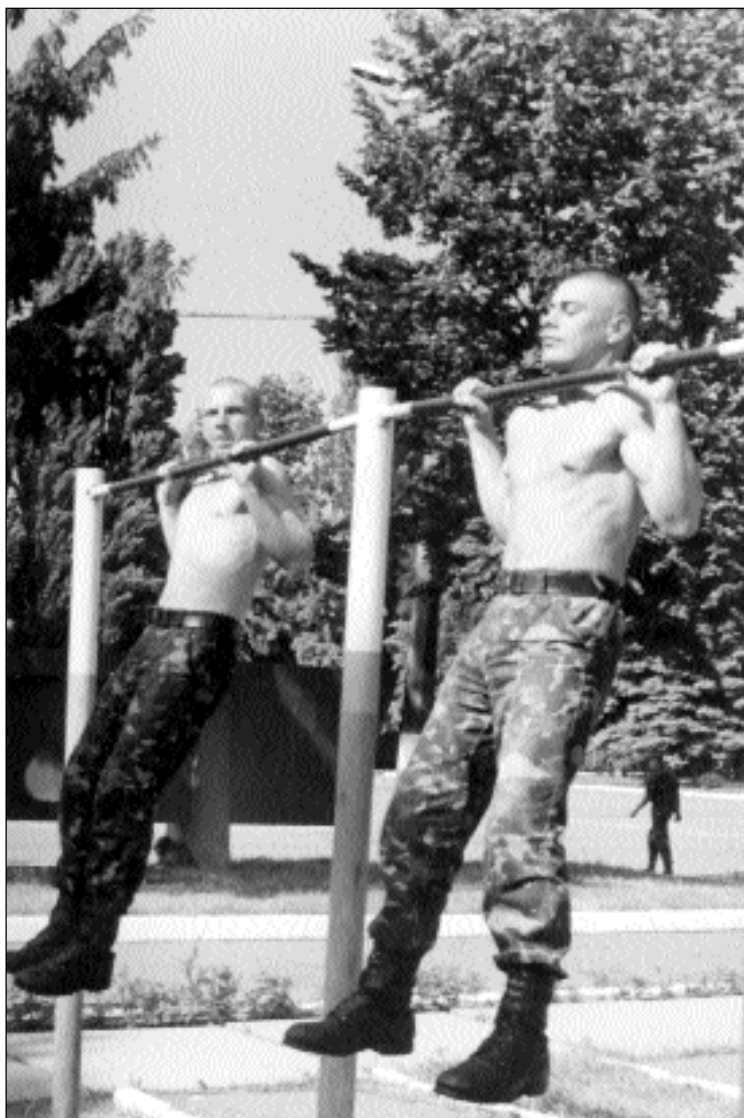
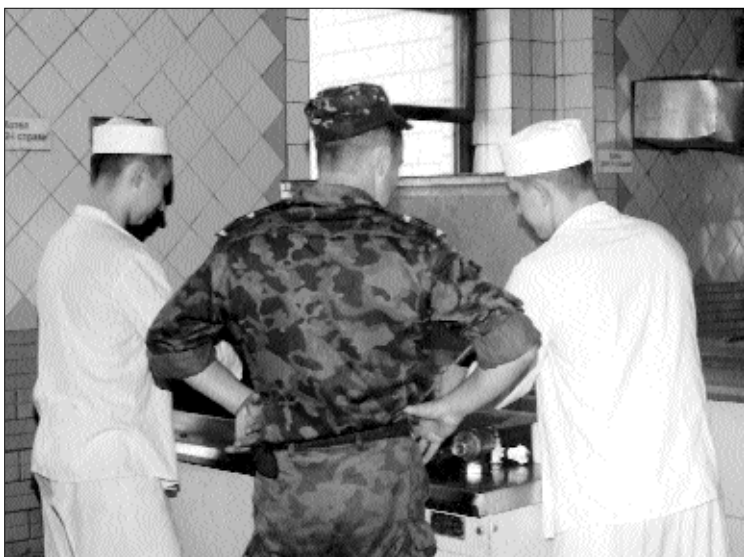
Певно, гордістю частини є і підсобне господарство, яким ми навіть замилювалися (особливо 60-ма свинями із дрібним потомством). У господарстві, окрім свинарні, — овочесховище, парник, де вирощують помідори і зелень, кваш-пункт... Розформування частини припинило, до речі, щорічні виїзди військовослужбовців у с. Русанів Броварського району на польові роботи, завдяки яким заготовлялися на зиму овочі та фрукти.

Екс-елітна військова частина поступово розформовується. Із колишнього технічного парку (близько тисячі одиниць техніки поточно-го зберігання плюс 250 одиниць надстрокового зберігання) залишилося 10—12 одиниць. До 120 “строковиків” у жовті демобілізуються, близько 60-ти з них розподіляться по інженерних частинах в Ольшанці, Броварах та Малинівці (Харківська область), офіцери-контрактники шукатимуть собі роботу, а на території частини на 1,5—2 роки розмістяться батальйони зв’язку і охорони зв’язку, 330-й вузол фельдегерсько-поштового зв’язку... Аж доки в 2005 році ця територія не відійде в розпорядження райдержадміністрації.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

Фоторепортаж
Ганни **ОБОРСЬКОЇ**

На фото: столичні понтонери до розформування відпочивають,

ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ: ВІД МАКІАВЕЛЛІ ДО УКРАЇНИ-2003

У Хельсінкському підсумковому документі 1975 р. визначається, що цивільний контроль є обов’язковою умовою для нормального функціонування цивілізованих держав, а розробка і впровадження його принципів — вимога для успішного виникнення й розвитку цивільного суспільства. Необхідність установа контролю цивільного суспільства за армією обґрунтовували Макіавеллі, Монтеск’є, Шарль де Голль, Хантінгтон, Донеллі, Норлінджер та інші. Сьогодні своїми роздумами з цього приводу ділиться президент Атлантичної Ради України, кандидат військових наук, провідний науковий співробітник Національного науково-дослідного центру оборонних технологій і воєнної безпеки України генерал-майор Вадим Олександрович ГРЕЧАНІНОВ.

— Які системи цивільно-військових відносин у країнах Західної Європи та США?

— В усіх країнах НАТО цивільне керівництво обороною і збройними силами має корені в політичній дійсності. Скрізь цивільне керівництво обороною та армією здійснюється в таких головних формах: контроль (у прямому розумінні) парламенту, нагляд шляхом підпорядкування вищих органів і представників армії вищим цивільним посадовим особам — представникам виборних органів, взаємодія посадових осіб і незалежних цивільних експертів із представниками збройних сил у сфері оборонного будівництва.

У більшості країн Західної Європи і США склалася чітка й розгалужена система цивільно-військових відносин.

— Як, на Вашу думку, відбувається впровадження демократичного контролю за військовою діяльністю в Україні?

— Вперше питання демократичного контролю за військовою діяльністю почали розглядатися в Україні на офіційному рівні у зв’язку з розробкою і прийняттям основоположних документів Програми НАТО — “Партнерство заради миру” тощо. Вже з урахуванням демократичних підходів до організації цивільно-військових відносин Верховна Рада в 1997 р. приймає Концепцію національної безпеки України, в якій серед основних принципів і напрямів державної політики, визначається і демократичний цивільний контроль за військовою сферою. Указом Президента вводиться “Положення про Міністерство оборони України” та “Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України”. У цих документах, зокрема в “Положенні про Міністерство оборони України” виділяється серед основних його завдань “створення умов для цивільного й громадського контролю” за Збройними Силами. Визначальним кроком на шляху демократизації процесу військового будівництва у державі слід вважати факт підписання в 1997 р. Хартії “Про особливе партнерство з НАТО”, яким Україна підтвердила “свою рішучість зміцнювати демократичний і цивільний контроль за Збройними Силами української держави”. Призначення в Міністерство оборони двох державних секретарів, один із яких — цивільна особа, є важливим кроком у створенні “цивільного” Міністерства оборони. Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001—2004 рр. вперше включає “Неурядовий вимір співробітництва з НАТО”, що має на меті забезпечення поступового впровадження в Україні системи демократичного цивільного керівництва Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями. Напрямами співробітництва визначені:

— ознайомлення з практикою участі законодавчих, судових, урядових та неурядових установ, ЗМІ держав-членів НАТО та держав-партнерів у створенні належних цивільно-військових відносин;

— удосконалення національного законодавства з питань правового регулювання цивільно-військових відносин із залученням закордонних експертів;

— використання допомоги іноземних держав при створенні структур цивільного керівництва та контролю над Збройними Силами України.

— В нашій державі процес будівництва української армії починався зі створення відповідної нормативної бази, що повинна була стати основою і для будівництва майбутніх цивільно-військових відносин...

— Прийняті тоді законодавчі акти, що визначали загальні питання керівництва і контролю щодо Збройних Сил України з боку державних (невійськових) структур — Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів — розроблялися на базі юридичних та статутних положень, які існували в Радянській Армії. Тому проблеми саме демократичного аспекту контролю з боку законодавчої влади над політикою та практичною діяльністю виконавчої влади у військовій сфері ще не знайшли відображення в тих документах.

Що стосується сьогоденної України, то в 2003 році можна відверто визначити, що українська армія досягла значного скорочення та деідеологізації. Але не було виконано основного завдання — вона не реформувалась!

У країні, яка перебуває на перехідному етапі до демократичного устрою, додатковим завданням цивільного контролю є також і недопущення надмірного обмеження військового бюджету, бо це, безперечно, зумовить знеозброєння та розпад окремих складових “сектору безпеки”. За це відповідальні Верховна Рада, недержавні, громадські структури та ЗМІ. Чи виконується це завдання? Ні, не виконується. Військовий бюджет лише на 60—70 % задовольняє найменшій потреби Збройних Сил (найважливішої складової “сектору безпеки”) України. Отже, виходить, що в державі не спрацьовує саме демократична складова цивільного контролю. Поліпшення такої ситуації, безумовно, може сприяти комплексній роботі державних структур, підґрунтям чого стане Закон “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами”, в якому передбачається значно розширити парламентську (демократичну) складову цивільного контролю.

• Людмила ШПИТЯК,
Лариса ТРОЦЬКО

ПРОБЛЕМА

А почалося все, нагадаю, з матеріалу Вольвача на радіо “Свобода” від 16 січня “Про роль глобалізації в культурно-літературних вимірах”. Для української літератури глобалізаційний культурний проект, заявив тоді Павло, “несе примусове витворення ієрархій, коли через медіа “розкручуються” і вводяться до культурного простору декілька імен, котрі оголошуються трохи не гуру і зразком для наслідування”. Дозволю собі для чіткішого прояснення цієї тези продовжити цитувати Вольвача: “Причому тут не йдеться про якісь принципи конкуренції, про що так люблять поговорити адепти вільного ринку. Ніхто серйозно не говорив і не намагався порівнювати тексти Юрія Андруховича і Василя Рубана, Кокотюхи і Портяка, ніхто не робив докладного стилістичного аналізу “Подвійного Леона” Іздріка і роману Віктора Міняйла “Вічний Іван”. Вихід у світ кількосторінкової збірки наближених до так званого “станіславського феномену” оголошується мало не літподією року, тоді як книга видатного поета Василя Голобородька “Слова у вишиваних сорочках” мала дві-три рецензії, та й ті трохи не у “Носівських вістях”.

Глобалізація глобалізацією, та, як на мене, у даному разі Вольвач ототожнив із нею клановість. Остання була, є і буде в українській літературі (культури). Нічого з людською природою не вдієш... А ще у нас надзвичайно нефахові медіа, що надто помітно у царині культури. Про Андруховича й Кокотюху вони знають, бо ті колись докладали зусиль для “розкручування” свого іміджу. А буває, що згадують певні імена у пресі лише тому, що цього вимагає формат газети, ТБ чи радіо: “темні конячки” нецікаві пересічному читачеві, глядачеві, слухачеві.

Свіжий приклад тотальної нефаховості переважної більшості медіа у сфері культури — “тріумф” фільму Олександра Шاپіро “Цикута”. Слід зазначити, що режисер зняв свою картину власними силами, фактично — на ентузіазмі. Стрічка вийшла контроверсійною і провальною у плані драматургії, але епатальною, з нецензурною лексикою та сценами вживання наркотиків. Спочатку мас-медіа оголосили, що “Цикуту” не допустило до прокату Міністерство культури. Жодне видання не згадало, що фільм технологічно не може демонструватися в кінотеатрах, бо існує не на кіноплівці, а лише в цифровому форматі. Потім, очевидно, зі слів самого режисера, майже всі мас-медіа відправили “Цикуту” брати участь у конкурсі “Берлінале”, не згадавши й словом про справ-

жнього учасника одного з найповажніших кінофорумів світу від України аніматора Степана Ковалю. Врешті-решт, Коваль привіз в Україну престижний приз — “Срібного ведмедя”, а “Цикути” на Берлінале взагалі не було! Але ж який піар для Шاپіро і його, чесно кажучи, маргінального фільму.

Зрештою, про клановість... Андрій Бондар відповів на виступ Вольвача через газету. Відповів різко, аж занадто. І, як відзначив Микола Рябчук, “у двох місцях таки перейшов з ідей на особу свого опонента, саркастично обізвавши його в

ти грошовий еквівалент). “Глобалізм жорстко регламентує тип письма” (ще одне загальне місце подібних писань. — К. К.), — справедливо виголошує Бондар у своїй статті й додає: “Тут неодмінно треба згадати про масову літературу з її Рогозою і плавно перейти до ренегатів-постмодерністів на кшталт Андруховича й Іздріка. Шаблону дотримано — аплодисменти...” (В мене особисто після прочитання статті Бондаря залишилося враження, що спонукою до її написання не в останню чергу все-таки було бажання захистити своїх несправедливо обра-

тисть, яка викликана розвитком комунікацій, оволоділа всіма аспектами суспільної діяльності”. Майнова нерівність між благополучними і неблагополучними країнами, попри всі міжнародні семінари, зустрічі й конференції на цю тему, продовжує поглиблюватися. Дослідження Світового банку засвідчили, що в понад половині країн, які зазнавали структурних змін протягом тривалого часу за рецептами таких організацій, як МВФ, ВТО і того ж Світового банку, знизився рівень прибутку на душу населення й тривалість життя...

У сфері культури глобалізація спричиняє протистояння культур, які перетворюються на статичні, оточені бар’єрами. Це створює умови для “культурної імунізації”, коли культура стає замкненою системою, що не може адаптуватися до змін. Це призводить до втрати культурою її функцій, зокрема, комунікативної. Це означає, що культура перестає бути живим організмом, а стає мертвим трупом.

лучок”, “Гаррі Поттером” і Брітні Спірс, чий портреті вітчизняні поліграфісти друкують на шкільних зошитах. Як споживачі, ми втягуємося в загальносвітовий процес маскультурного споживання, не ремствуючи ї, за великим рахунком, не претендуючи на щось більше.

Водночас чимало сучасних митців прагнуть до культурного визнання України. Тут якраз і надаються до застосування ті методи “підтримки мистецтва”, що їх культивує Захід. Маю на увазі інститути грантів, кураторства, і звідси — обов’язкова політкоректність. Виникає таке враження, що в “кураторів” існує настановою зображати елітарне мистецтво виятково як непопулярне мистецтво. І їм хоч кілок на голові теши — все одно не розуміють, що, скажімо, Малевич і Пікассо, Рембо і Сандра — представники популярного елітарного мистецтва. Тобто, що не треба заганяти елітарне мистецтво до глухого кута герметичності.

Ну, а що таке політкоректність?... Це свідоме обмеження на теми й на засоби художнього вираження. Грантоспоживачі змушені грати за цими правилами. Складається враження, що в такий спосіб нас хочуть позбавити альтернативи. Таке-от враження. А ще здається, що лише подолавши деякі найнегативніші аспекти клановості, можна ефективно протистояти глобалізації в культурі.

Які висновки можна зробити наразі після подібних дискусій? Що йдеться про певні суперечності між людьми, належними до певних літературних кіл. І що ці кола перебувають у конфлікті. Словесна сутичка двох митців — лише надводний камінь, а які пристрасті вирують у глибинах — можна лише уявити.

• **Костянтин КОВЕРЗНЄВ**

ЛІТЕРАТУРНИЙ АНТИГЛОБАЛІЗМ ПО-УКРАЇНСЬКОМУ

На сторінках “Дзеркала тижня” нещодавно вийшла цікава дискусія, суть якої представлялася спочатку як “вплив глобалізації на українську культуру й, зокрема, літературу”. І хоча два достойні чоловіки — Андрій Бондар (“Глобалізація в будяках”. — “ДТ”, № 4, 2003) і Павло Вольвач (“Провінційні ереси у теплій хаті”. — “ДТ”. № 6, 2003) — так пройшлися своїми кирзовими чобітьми делікатним ґрунтом українського письменства, що Микола Рябчук (“Жданов forever, або Побічні наслідки “глобалізації”. — “ДТ”, № 8, 2003) поспішив поставити крапку в дискусії, хоч тема наразі не вичерпана. Навіть навпаки — стараннями усіх трьох вона відкрилася новими змістовими гранями.

одному випадку “літературним самородком” та “останньою надією шістдесятників”; у другому — епігоном Вінграновського й Симоненка, “поетом полину й будяків”.

А що ж глобалізація? “...Я все одно не розумію, що конкретно поганого несе в собі глобалізація для української культури і, вужче, літератури”. Ця фраза стоїть десь на початку статті Бондаря. Відтак він, без уживання якихось аргументів, називає трюїзмом тезу Вольвача про те, що глобалізація є “цивілізаційним викликом” для української культури. Водночас цілком слушним видається зауваження про абстрактність ворожості глобалізації в тому вигляді, як це зображено у Вольвача. “От, виявляється, що найбільше загрожує рідній культурі! (...) Ворога, нарешті, знайдено. І що абстрактніший цей ворог, то зручніше писати подібні матеріали”, — зазначає Бондар.

Погоджуюся і з тим, що аргумент на кшталт “письменникові пропонують зробити з літератури товар!” — кепський аргумент проти глобалізації. Це взагалі не аргумент (не все купується і продається, але принаймні всьому можна визначи-

жених літературних кумирів).

Відповідь Вольвача у “Дзеркалі тижня” не забарилася. При цьому поет відпустив своєму колезі втричі більше “компліментів”. “У XIX столітті подібні “поеміки” закінчувалися дуелями, у XX — арештами “буржуазних націоналістів”, “безрідних космополітів” та інших “класових ворогів”, — виступив у ролі рефері Микола Рябчук.

“Пан Бондар має цілковиту рацію, стверджуючи, що справа не лише в кока-колі і памперсах (про які я, до речі, й не згадував). Мова найперше йде за ту ж таки жорстку регламентацію типу письма, за кланову лояльність, яка змушує робити вигляд, що, наприклад, Бондар і Сергій Жадан — це постаті ледве чи не одного рівня”, — фактично підтвердив Вольвач уже висловлену мною думку, що в своїх аргументах проти глобалізації він не зовсім справедливо ототожнив глобалізацію з клановістю.

А все-таки хочеться сказати й про реальні прояви глобалізації. Проблема не в тому, що “письменникові пропонують зробити з літератури товар”. Проблема в тому, як писав субкоманданте Маркос, що “логіка ринку, використавши порис-

ЦІКАВЕ І КОРИСНЕ ВИДАННЯ

Ця книжка невеликого формату обсягом 245 сторінок є по-своєму унікальною. У ній вміщено практично всі розмовні форми з транскрипцією для будь-яких ситуацій, що можуть виникнути під час спілкування українців із поляками. Крім тематичного й алфавітного покажчиків у книзі є коротка, але

досить виразна характеристика Польщі, її історії, господарства, сучасний адміністративний і традиційний поділ, основні інтернет-адреси і контактні телефони.

Розмовник підготувала українсько-польська подружня пара — Анна і Збігнєв Ландовські. Гадаю, що це видання стане

в нагоді не лише українцям, які хочуть відвідати Польщу з різних місіями, або прийняти в Україні польських друзів, а й кожному, хто цікавиться мовою, історією і сучасним життям братньої нам країни — Республіки Польської.

• **Стефан КОСТКА**

НОВІ ВИДАННЯ

ЖИТТЄПИС СТЕПАНА БАНДЕРИ

Галицька видавнича спілка у Львові випустила в світ книгу Ярослава Сватка “Місія Бандери”. Це життєпис Степана Бандери — лідера та ідейного натхненника революційної ОУН, ім’я якого стало символом боротьби за незалежність України в середині XX століття. Наведені неопубліковані досі спогади про Степана Бандеру керівника розвідки ОУН Степана Мудрика-“Мечника”. У книзі використані матеріали польських, німецьких і радянських архівів, спогади учасників підпілля ОУН і працівників радянських спецслужб.

У передмові до книги соратник Степана Бандери, Головний Командир УПА 1950—54 років, член Проводу ОУН 1940—1954 років Василь Кук зазначає: “Степан Бандера — людина високих моральних якостей, непересічних інтелектуальних здібностей і колосального енергетичного потенціалу. Потреба дії, чину була чи не найголовнішою прикметою його характеру.

По закінченні гімназії молодий Степан Бандера займався культурно-просвітницькою роботою на селі, в “Просвіті”, в аматорському театральному гуртку, в хорі, заснував осередок спортивного товариства “Луг”, належав до засновників господарського кооперативу в селі.

Взагалі, багато членів ОУН були активістами “Просвіти” та інших українських легальних організацій.

Ярослав Сватко пише: “що в містах Західної України місцеве населення не асимілювалось і досі розмовляє українською мовою, зберегло традиції, аж ніяк не є заслугою проєктантів розквіту соціалістичних націй. Ті залишки культури й духовності, що збереглися на Західній Україні в часи СРСР, оплачені кров’ю Степана Бандери, його батька і братів, Шухевича, Гриця, Горнового, Полтави і сотень тисяч незначних нам людей, кістки яких поховані не лише в рідній землі, а й за Полярним колом. Для цих людей ім’я Бандери було прапором і символом боротьби за волю України”.

• **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**

НАШІ В ПАРИЖІ

Нещодавно у читальному залі парламентської бібліотеки у Києві відбулася примітна подія: видавництво “Смолоскип” презентувало книжку молодого науковця Володимира Посельського “Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції”. Директор видавництва Осип Зінкевич слушно зауважив актуальність такої книжки, яка знайомить українського читача зі специфікою Європейського Союзу, його писаними і неписаними законами. Пан Зінкевич наголосив на тому, що книжка користувалася величезним попитом на недавньому з’їзді опозиції. Політолог Максим Розумний зазначив у своєму виступі, що в контексті дрейфу офіційного Києва у бік Москви, європейський вектор залишається єдиною альтернативою східній експансії в Україну.

Цінність книги примножується тим, що її автор живе у Парижі, хоч народився на Волині. 1992 року закінчив Володимир-Волинське педагогічне училище ім. А. Кримського. Бакалавр Інституту міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка за фаховим спрямуванням “Міжнародні відносини” (1997), магістр Паризького інституту політичних наук за спеціалізацією “Європейська спільнота” (1999).

• **Роман КУХАРУК**

ФАКТ І КОМЕНТАР

Порушивши чимало гостродискусійних проблем, котрі стосуються причин етноциду, механізму й організаторів його здійснення, парламентські слухання визначили й коло наслідків цього злочину — економічних, соціальних, політичних, етнічних, демографічних, морально-психологічних. Акт геноциду українського народу визнано, але далеко не всі факти злочинів до кінця розкрито і з'ясовано. Передусім, ВР України, на свою ганьбу, досі не дає належної політико-правової оцінки цій трагедії. Понад 7 мільйонів душ, вирваних із генофонду нації у найзловісніший, найбрутальніший спосіб, — рана, яку не загоять століття. Наслідки етноциду взагалі непередбачувані, а в даному разі відповідальність за злочин лежить на Москві. Невже ж не можна було Президентові додуматися, що святкувати 350-річчя “Возз’єднання з Москвою” — святкувати віковичний акт україножерства?!

У зв’язку із цим ВР рекомендовано “прийняти в установленому порядку Закон України Про визнання факту геноциду української нації у 1932–33 роках” та разом із Кабміном “забезпечити, відповідно до законодавства, передачу до Національного архівного фонду матеріалів Комісії Конгресу Сполучених Штатів Америки з розслідування голодомору”... Хоча, мабуть, усе-таки ці унікальні матеріали слід було видати.

Рекомендуючи Кабміну “внести відповідно до законодавства до Верховної Ради законопроект щодо політико-правової оцінки голодомору...”, його наслідків для українського народу та про статус потерпі-

ПОПІЛ ЖЕРТВ ЕТНОЦИДУ Б’ЄТЬСЯ У НАШІ СЕРЦЯ!

Нарешті світ починає усвідомлювати масштаби небаченої етноцидної катастрофи, що спіткала Україну в 30-х роках минулого століття: у столиці Бельгії, в Брюсселі, в університетах Бухареста, Лондона, Варшави, Мюнхена, Праги тощо відбулися пам’ятні засідання, приурочені до 70-річчя Голодомору. Верховною Радою прийнято відповідну Постанову, яка, схваливши Рекомендації парламентських слухань, зобов’язує Кабмін профінансувати спорудження у Києві (вул. Січневого повстання, 1) Державного історико-меморіального комплексу жертв голодомору, політичних репресій та насильницьких депортацій, включаючи монумент, музей, конференц-зал, науково-дослідний центр, інші необхідні приміщення та Державного історико-меморіального заповідника “Биківнянські могили”.

лих від голодомору”, ПС пропонують урядові разом із НАНУ підготувати й провести в листопаді 2003 р. в Києві міжнародну наукову конференцію з метою визнання світовою спільнотою голодомору “актом геноциду українського народу”.

Серед низки рекомендацій урядові, покликаних вшанувати жертви голодомору, вирізняємо такі: “розглянути питання про перетворення Центру досліджень геноциду в Україні — Інституту історії України НАН у самостійний науково-дослідний інститут”; “сприяти організації роботи тимчасової археологічної комісії для виявлення нових документів з історії голодоморів в Україні”, “ввести у програми навчальних закладів усіх типів і рівнів акредитації проведення уроків пам’яті жертв голодомору”... І, певною мірою, актом справедливості слід ви-

знати таку рекомендацію: “зважаючи на гірку і трагічну долю селян України, пам’ятаючи про мільйони хліборобів і їхніх дітей, які стали жертвами голодомору 1932–33 років, та з метою відродження поваги до українського селянина — годувальника нації в установленому порядку проголосити 2003 рік Роком українського селянина”.

Так, історія хліборобської цивілізації України — одна з найтрагічніших сторінок світової історії. Але, вшановуючи пам’ять жертв геноциду тридцятих років, маємо вимагати від уряду належного пошанування також безвинно убитих українців, котрі були гордістю нації. Крути, Сандормох, Солонки та інші місця страти мучеників за українську ідею — навічно в народній пам’яті.

Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

ПАМ’ЯТАЮ

Я БУВ СВІДКОМ

У Маріупольській газеті “Приазовський рабочий” місцеве начальство спромоглося виділити третину газетної сторінки для рубрики “Джерело”, де раз на місяць друкують коротеньку інформацію українською мовою.

У суботньому номері газета виходить на 12 сторінках. Я написав листа до редакції, щоб одну сторінку суботньої газети виділили для матеріалів українською мовою. Мовчать і продовжують подавати деякі цівкавинки на 1/3 газетної шпальти. У Маріуполі немає жодної української школи, яка була б для населення Маріуполя прикладом того, як треба вести уроки предметів рідною мовою. А, до речі, були ж українські школи в Маріуполі аж до 1965 р., а потім ніби буря пройшла: всі школи майже одночасно перевели на російську мову. Окремі вчителі плакали, додаючи до сліз слова: “Як ми будемо переходити на чужу мову?!”

Та була чітка вимога обмежити навчання українською мовою. А що ж діється тепер?

І ще одне хочу сповістити — про слухання на ВР України теми голодоморів. Ніхто з депутатів не згадав слів Ворошилова, який на XVII з’їзді ВКП (б) у 1934 р. заявив: “Ми свідомо пішли на голод тому, що нам потрібний був хліб”.

Вічна пам’ять тим, хто помер голодною смертю в 1933 р. Я був свідком цього геноциду, бо сам його ледве пережив із пухлими животом і ногами.

Павло ДУБИНКО, м. Маріуполь на Донеччині

СВІДЧЕННЯ

12 серпня 1990 року на древній найплодотворішій лугавській землі поблизу Лубен з’явився Курган скорботи, насапаний живими свідками жаклих голодоморних років та їхніми нащадками. Нині, в дні страхотливої дати — 70-річчя голодомору на Україні — ми схилиємо голови перед своїми співвітчизниками, які прийняли мученицьку смерть від голоду. Поминаємо в скорботі безвинних, в багатьох випадках безземних жертви.

Коли особисто мене, 11-річного учня Глухівської середньої школи № 2, витягли в 1947-му несприятливого з-під ніг натовпу — черги за буханкою хліба, то я, ясна річ, не міг знати про те, що всю зиму тривали в Україні хлібозаготівлі з мізерного урожаю 1946 року, але доведений план так і не вдалося виконати. Почала повторюватися історія 30-х років. На початку березня 1947-го Сталін звільнив із посади першого секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова. До Києва був надісланий Л. Каганович, який мав досвід “посилення” хлібозаготівель, відзначившись у цьому на Кубані і, до речі, в Україні ще восени того страхотливого, трагічного 1932 року. І лише після закінчення вузу, працюючи вчителем на Київщині, я в районному центрі Ржищів, а особливо в селі Стайки, дізнався про Голодомор. Дізнався в основному від тих, які повернулися на батьківські землі з місць депортації, кому вдалося вижити. А сам я наведу спогади мешканців нашого краю про голодомор на Шосткинщині.

“У 1933 році в селі Макове люди страшенно голодували, — розповідала Варвара Андріївна Леоненко (1910 року народження). — Щоб вижити, їли полову, листя дерев, забивали котів, собак, ловили птахів. Ходили на поле розкопувати ховрашині нори з надією, що, можливо, знайдеш у них хоча б жменьку зерна... Мій батько був пухлий від голо-

НЕВМИРУЩА ПАМ’ЯТЬ СКОРБОТИ

ду. І тільки завдяки мені не помер. Я була тоді заміжня — і свекор, що мав корову, давав батькові по склянці молока”. В. Д. Забутний із цього села записав спогади про голодомор Ніни Федорівни Дебди (1910 р. н.), Катерини Михайлівни Тимошенко (1918 р. н.). З жахом і болем читаєш їх: “Коли розтанув сніг, прийшов страшний голод. Скінчилися запаси їжі. Люди ходили з опухлими обличчями, ногами; з роздутими животами. Відшукували і їли коріння явору, цвіт акації, ловили жаб, птахів. Та й це не рятувало. Помирали і помирали прямо на дорогах”.

У селі Вовна спогади його мешканців Прасковії Гончарової (1919 р. н.), Михайла Ковальова (1921 р. н.), Ольги Могили (1920 р. н.), Ганни Осипенко (1920 р. н.) та Ольги Осипенко (1921 р. н.) записав вчитель І. О. Кравченко. Ось лише деякі з тих драматичних розповідей. “Багато зерна, скоту було забрано у населення. Запасів продовольства не було... Десь з травня (1933-го) почався голод”. До цього додалося ще й те, що під час збирання зернових стояли сильні холоди. Жито жали серпами в теплому одязі. Восени тут пройшли великі дощі.

“Для врятування свого

життя люди за один пуд зерна продавали хати і виїздили в глибинні райони України. Але там було ще важче... Приходила смерть”. Старожили добре запам’ятали такий випадок. Вкрай зголоділа їхня односельчанка Круглик, рятуючи життя, пішла збирати ягоди. Та не судилося їй повернутися додому — померла в лісі. В той страшний Голодомор в селі Вовна пішло з життя понад 50 осіб. “Десь з травня почався голод”, — на Україні жорстокий мор охопив 738 населених пунктів у 139 районах республіки вже в лютому і першій декаді березня 1933-го.

Події тих років в с. Собич записав від старожилів Матвія Макаровича Дюндіка, Василя Лавріновича Мелашенка, Ганни Тихонівни Закотій та Григорія Юхимовича Філона вчитель-краснавець Г. Д. Мазуренко.

“Населення Собича також голодувало. Їли все те, що знаходили: на лузі збирали лугову цибулю, лободу; на полі — гнилу картоплю, полову, в лісі збирали ягоди, гриби; в озерах ловили рибу. У 1932 році умови для збирання врожаю були несприятливі, багато що погнило через проливні дощі. У кого ж було зерно — забрали. І хоча від голоду в багатьох собичан почали

пухнути ноги, вони не відмовилися взяти дітей з південних областей України, які втратили батьків. Дітей годували по черзі в кожній хаті: три—п’ять днів — в одній, потім — у другого господаря і так далі.”

У листі до мене Г. Д. Мазуренко назвав навіть прізвища тих, кого рятували від голоду мешканці його села: Севський, Кузенко, Самольот, Володін, Мошинець.

Та це був лише початок геноциду! Чимало зерна було вивезено з України, де голод косив людей, на зарубіжні ринки. Хто ж буде перечувати, що це не геноцид, тобто свідоме знищення українського народу?!

Наші землі, землі нинішньої Сумщини, як добре відомо, межують з Росією. І було природним, цілком зрозумілим, що багато хто із потерпілих українців намагався врятуватися від голоду там, в Росії. Тому-то, рятуючись від голоду, мешканці центральних і південних районів України шукали порятунку на території нинішньої Сумщини.

Ось що записано від Гната Петровича Браги (1909 р. н.) з села Богданівки, який був в рядових роботах у колгоспі імені Петровського: “Обстанова була важка. По селу ходили жебраки з Херсонщини. Во-

ни намагалися обміняти домашні речі на продукти харчування, просили пожертувань. Багато з них були пухлі від голоду і були випадки смертності”. Таку ж картину жебрацтва оповіли мешканцю с. Богданівки С. О. Захарченку Пелагея Гаврилівна Нагорна (1908 р. н.), Євдокія Сидорівна Великоконе (1911 р. н.). Остання сама пухла від голоду, та якось спромоглася вирватися з пазурів смерті.

Щоб врятуватися від голодної смерті йшли юрбами люди (здебільшого з Таврії) і в село Клишки. І досі пам’ятають в селі, що траплялися випадки, коли вкрай зголоділі, зневірені матері підкидали місцевим жителям своїх дітей з метою врятувати життя своїх малюків. Вчитель історії Н. Г. Красовський Галина Іванівна Жбань з Клишок розповідала: “Сама я з Чернігівщини. Батька було заарештовано, заслано до Сибіру. Багато моїх сестер, братів померло. Я врятувалася тому, що потрапила до дитячого будинку, а коли і там стало неймовірно скрутно — віддана в село, де люди сяк-так перебивалися”.

“Заслано до Сибіру”. Відправляли туди людей часом з причини висловленого невдоволення. Чимало було таких і на Шосткинщині, які повторювали в різній словес-

ній формі думку селянина-середняка Олексія Васильовича Бесараба із села Краснопілля: “Хай судять та везуть звідсіля, так хоч з голоду не вмереш, а дома коли залишилося, все одно помере”. Помілилися Бесараб. Найвими були оті його сподівання на порятунок. Тисячами українці вмирали по дорозі до Сибіру; десятками, сотнями тисяч конали далеко від рідної землі.

Не можна забувати й того, що той 1933-й був роком урожайним. Навіть тоді, коли вже по господарствах України, селянським обійстям добряче походила “Червона мітла”, голоду могло б не бути. Відомо, що щиросердні люди за межами України простягали голодному селянству руку допомоги, намагалися врятувати українців від голодової смерті. Та Сталін і його поплічники-опричники відхиляли цей жест милосердя. А таких опричників було чимало і серед державних, партійних керівників України. Чого, приміром, вартій цинічний виступ П. Любченка: “Я думаю, що 1933 року на Україні справді сталося більшовицьке “чудо”. На Україні партійні організації своєю роботою 1933 року на ділі реалізували твердження вождя нашої партії тов. Сталіна, що колгоспники можуть показати чудеса колгоспного будівництва, коли на чолі їх стоять справжні революціонери, більшовики, комуністи” (М. Панчук. Голодомор: жертви і злочинці) (Друг читача. — 1990, 4 жовтня).

Дев’ять голодних місяців 1933-го завдали “значно разючішого удару моему народові і моїй землі, аніж найжорстокіша з усіх знамих людством воєн — чотирірічна Вітчизняна війна 1941—1945 рр.” (Володимир Маняк).

Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ, голова міської організації ВУТ “Просвіта”, м. Шостка, Сумська обл.

Триптих “Чорне тавро” В. Франчука (1993—2002)

Жнива тридцять третього

Вороги народу

Три колоски

ДИТИНСТВО МІЖ ГПУ І МАЙДАНЕКОМ

— Я дуже старий житомирянин. Часом мене питають, скільки я тут живу, то я кажу, що в Україні вже десь триста п'ятдесят років...

Пам'ятаю, що до війни тут жили дуже роботящі, богобоязлив, покірні своїй долі люди. А Житомирщина — дуже багатонаціональний край: тут і росіяни, і поляки, чехи, німці, євреїв було дуже багато. І ми не відчували розбрату. Як траплялась у когось біда — хтось помер абощо, — то ми разом плакали на похоронах. А на весіллі разом танцювали й веселились.

Я народився в 1924 році, і саме на цей час, я вважаю, випали великі катаклізми. Добре пам'ятаю голодомор і те, що було до нього. Особливо 1931—1932 роки, коли ГПУ забирало людей. Коли був малим, ми з батьками жили на околиці Житомира, на Мальованці. Це були дні щасливого дитинства... Але одного вечора, тільки почало сутеніти, чуємо стук у двері — являються дві будьонівки, дві шинелі й два нагани (з ГПУ прийшли). “Бржезіцький? — питають. — Одевайтесь!” Батьки сполошилися — раз ГПУ, то це вже серйозна справа. Як туди забирали, то вже назад люди рідко поверталися. І цікава річ мені запам'яталась — мати просить одного з них: “То я дам йому щось їсти, бо він не вечерає?” — а той відповідає: “Не нада, ево там накормят!” А другий тихенько каже: “Давайте, давайте...” Двоє гепоушників — і вже два різних!..

— Одним із перших випробувань для Вас, напевно, став голодомор?

— Коли почався 1933 рік, був голод, люди помирилися. А нас рятувала трохи стара корова. У нашій сім'ї ще ж тітка та племінники були... То часом наша корова із нами в хаті ночувала, бо тоді ж крали все! Словом, почався Страшний Суд!..

Почали вмирати сусіди з голоду, і що ж ти тут зробиш? Але нас Бог милував, моя мати була така людина, що вміла дати собі раду. Її, правда, згодом арештували ні за що і дали шість років. Це було на початку 1934 — мою маму розподілили на схід, на будівництво залізниць. Почалося моє сирітське дитинство. А знаєте, як воно без матері!.. Батько наш працював, як тільки міг, аби ми лише не помирали. Десь у 1937 році вернулася мати, бо її відпустили раніше — дотроково закінчили будівництво. Вона приїхала, рік побула вдома, а це був дуже напружений рік — довкола ходили й людей арештовували. Дивниша: там і тут плачуть, а десь уже й нема кому плакати. Забирає людей НКВД, ніхто не знає, куди й за що...

В 1938 році забирають мого батька й знову висилають матір. Ми із шістьнадцятирічною сестрою лишилися сиротами без будь-яких засобів для прожиття. Тоді я перший раз із острахом переступив поріг найстрашнішого дому в Житомирі, як він тоді називався, — будинку на Миколаївській, 11, — дім ГПУ, дім НКВД, потім КГБ, потім там гестапо було... Хотів розвідати про долю свого арештованого батька, але мене прогнали звідтіля.

Із того часу я пірнув у моє найперше підпілля: то на сусідських дахах спав, то у собачій буді. Пізніше трохи я знову

вийшов на світ Божий і з допомогою батькових друзів влаштувався на роботу. Спочатку мене разом із моїм другом Гришкою Якимчуком направили на Ремзавод, що на Корбутівці, навчатися новій професії. І я пішов туди — Гришку прийняли, а мене ні! Я питаю: “Чого так? А мені кажуть: “Ти Франц Карлович Бржезіцький, поляк? Ну, ми таких не приймаємо”. Це чиста правда!

Врешті-решт мене влаштували до пекарні на Михайлівській... Там для мене був рай: тепло, і можна щось з'їсти. Завідуючий тієї пекарні дозволяв мені брати з собою додому пару булочок чи трохи яєць...

А десь перед війною мою маму випустили знову... Щодо батька, то нам із сес-

Не зовсім ліричний авторський відступ

У Майданеку новоприбулих вишикували строїли й відразу просвітили гарною російською мовою:

— Забудьте про ворота, через які ви сюди прийшли. І не сподівайтесь бути застреленими чи повішеними. Це було б для вас надто легко і просто. Звідси ви вийдете через інші ворота, — і показав рукою на дві високі квадратні труби, через які в коламутне небо витікав жовтий дим. Потім полонених завезли до великого бараку, роздягнули, видали по бляшаному номеру на шию. Носити його потрібно було лише на дротяній підв'язці. В подальшому людина жила й помирала як номер. Попереджали: втрата номера карається смертю.

всім про це розповідати...

...У таборі було дуже багато національностей — домінували польські та словацькі євреї. Мушу сказати, що це були Люди з великої літери. У них же цілі сім'ї забирали, на їхніх очах розстрілювали, душили в газових камерах! Вони ж це все перенесли і ще й багато кому допомогли вижити...

Був один такий випадок зі мною — я часто його розповідаю. Якщо есесівець помічав, що ти хоч на хвилюк зупинився і не працюєш, то міг підійти і покарати тебе до смерті. Кожен із них мав свій власний метод убивства. За мою бригадою був такий звір, що любив підходити до людини, збивати її на землю ударом ноги й бити по грудях каблуком доти,

чора тріщали кулеметні черги, а з радіо звучали вальси (мабуть, щоб заглушити крики та стогони). У цей день розстріляли і Юзека Зінгера. Як викликали всіх євреїв вийти зі строю, бо ми всі стояли під дулами кулеметів, ми казали йому: “Зінь, не виходь, сховайся між нами!” — а він відповів: “Ні, браття. Я піду помирати разом зі своїми”. Він знав, що якщо не вийде, то розстріляють би весь табір. Він відмовився від власного життя і пішов помирати за всіх. То хіба це не найвищий ступінь героїзму? А він же не один був такий.

На другий день ми повинні були спостерігати, як добивають тих, що сховалися в купах одягу, чи кого не встигли вбити...

«Я ТУТ ЖИВУ ВЖЕ 350 РОКІВ...»

Інтерв'ю з не зовсім ліричними відступами

трою ще раніше сказали, що він “засуджений без права листування” — це означало, що його, скоріше за все, вже розстріляли.

Отож, я працював собі в пекарні, мене вже не чіпали, я мав що їсти, гроші заробляв. Я працював із дуже порядними людьми — це були біженці з Польщі, переважно польські євреї. І що цікаво — ці люди, що прийшли із, як тоді казали, капіталістичної, “ворожої” держави, навчили нас уживатися разом, дружити. Вони, до речі, розповідали про те, як обороняли Варшаву, поки не прийшов наказ від коменданта міста здатися... Вони тоді відчували, що вся ця бойня перетвориться у світову, а не зупиниться лише на Варшаві. Ми ж хотіли думати, що польською кров'ю це почалося, нею все і закінчиться...

— І напевно ж, не вірили, що з Польщі Гітлер вирушить на СРСР?

— Так, війна для нас почалася неждано. А поляки ще із нас сміялися, що наша велика Радянська Армія так жваво втікає від німців. Стільки полонених було — тисячі, сотні тисяч, мільйони! Отож, через деякий час до міста вступили німці.

— А як склалася Ваша доля в цей складний час?

— Я захворів тифом, і мене забрало гестапо. У 1942 році, коли видужав, мені вже було 18 літ. А німці тоді дуже дивувались: як це так, що батьків моїх розстріляло НКВД, мене воно теж переслідувало довго, а я все одно не за них?! Отож, гестапо мене помучило, помучило, і вирішили німці мене розстріляти. Але тоді якраз Гімлер видав наказ, щоб полонених не розстрілювали, бо ця смерть — як нагорода, а відсилали в концтабори, де люди вмиратимуть повільно. Завезли нас у табір “Майданек” — 1240 чоловік із Житомирщини. Я був наймолодшим.

Саме із такою унікальною людиною пощастило познайомитись і мені. Франц Карлович Бржезіцький — єдиний в Житомирській області, кого доля випробовувала голодомором, війною, фашистським концтабором, Гулагом. Він іще з дитинства лишився сиротою, пройшов “вогонь, водута мідні труби” і при тому не зламався, не здався, вижив, хоч інколи й доводилось вигризати зубами кожну хвилину існування... З ним зустрілася позаштатний кореспондент “Слова Просвіти” в Житомирі Вероніка Кавун.

Цей табір будували військовополонені, один із яких і розповів, що чекало на новоприбулих в'язнів. Перш за все, у них не було жодних прав. Найменша провинка каралась побиттями будь-якими можливими способами. За спротив відразу ж убивали. Посміхатись не можна було, бо це могло не сподобатись есесівцю. Умиватись і користуватись ложками суворо заборонено. Звертати на себе будь-яку увагу есесівця теж було смертельно небезпечно.

Умови Майданека фактично перекинули людей на декілька тисяч років назад, коли величали тільки найсильніші, найкмітливіші. У людини атрофовувалась можливість спостерігати, мислити.

Знідому о 3,30 ранку починалися табірні будні, продумані так, аби в'язень забув про те, що він людина. З його психіки мало бути вичавлено все, окрім інстинктивної потреби пронульованого піддослідного звіра, якому байдуже, куди йти — на обід чи на смерть... Полонених били за кожну дрібницю, а знесилених відправляли до газової камери. Голод виснажував, починались епідемії туберкульозу, флегмони, тифу, дизентерії.

— Коли ми стояли шоранку на плячу й нас перераховували, то у мене в мізках була одна-єдина думка: “Господи, невже ж ми всі до одного помremo? Невже ніхто не розкаже, як фашизм нас завойовував?!” І ось так трапилося, що саме мені пощастило вижити і

Гулаг. Омськ. 1954—1955 рр.

доки з горла не починала йти кров. Бригадиром у нас був Юзек Зінгер, варшавський євреї (у нього вся сім'я пропала, а він живий лишився й був форарбайтером, бо дуже добре знав німецьку мову). Коли Юзек побачив, що цей есесівець іде до мене, він підбіг, почав мене бити, страшно кричати, а я тільки пізніше про все здогадався. Описля увечері Юзек підійшов до мене і, щоб я пробачив йому, спитав: “Ти знаєш, що на тебе смерть чекала?”

Ще приклад: есесівці лишили 300 молодих гарних жінок, щоб вони перебирали одяг розстріляних і забирали коштовності, гроші. І ці жінки, ризикуючи життям, допомагали нам змінити одяг, коли тіло з'їдала короста. Вони пережили таку страшну трагедію і теж не закривали очей на наше горе. Таких випадків багато було...

Ще один відступ

...Якось під час роботи номер Франца подали писарю — це означало, що він мав би отримати 25 батогів увечері. Із його тодішньою раною на спині це означало би вірну смерть... Одягнувши номер Франца, замість нього пішов інший. Есесівцям і в голову не могло прийти, що хтось захоче добровільно піти за товариша на таку кару! Крім того, табірний режим зробив усіх такими безликими, що відрізнити їх одне від одного міг лише капот (так називали німецьких злочинців, що носили нашийтий зелений трикутник). Чим більше такий капот вбивав людей, тим кращим він вважався.

— ...Третього листопада 1943 року в один день розстріляли 18500 євреїв. Із самого ранку до пізнього ве-

Ще один відступ

Лише в “Майданеку” нацисти за 2 роки і 9 місяців безперешкодно знищили 360 тисяч чоловік.

Доктор медицини Іван Новак, який урятував Франца Карловича від гангрені, інформував делегацію Армії Крайової в липні 1943 року: “В таборі відбір слабких, виснажених, недієздатних відбувається щодня — із барака лазарету може тільки спостерігати хід цих нещасних до газової камери. У третьому бараци табірному лазарету лежала група підлітків та юнаків 12—20 літ — вони перехворіли на черевний тиф — сьогодні їх охлядав санітар СС. Нездатних працювати він повів до газової камери. Учора пізно увечері до табору привели кількох радянських офіцерів та задушили їх газом. І знову шум спеціально встановлених навколо лазні автомашин глушив зойки тих, кого направляли до камери”.

— ...А в 44 році нас у кілька етапів переправили в Німеччину. Я потрапив у етап із 1500 чоловік, нас відвезли до Гросс-Розена. Там ми потрапили до каменоломні. Все було так само, як і в Майданеку, тільки в тому таборі ми, як люди з СРСР, носили літеру R, незалежно від того, чи поляк, чи чех, чи німець, чи українець... Євреї ж носили два нашиті трикутники (жовтий та червоний), що утворювали шестикутну зірку. Житомирських євреїв ми між собою ховали. В Гросс-Розені нам іще пробирали на голові смугу від лоба до потилиці сантиметрів два завширшки — ми її називали “гітлерштрассе”.

Ще один відступ

Поступово в'язні сформували систему непомітного,

обережного, але дієвого опору насиллю. Його вершиною стали втечі. Березневої ночі 1942 року втекло майже сто радянських військовополонених. У тому ж місяці вийшли на волю троє, через кілька днів — дев'ятеро. Останні зникли серед білого дня, після обіду, використавши труби каналізації діаметром 60 сантиметрів. 200 метрів їм довелося долати то повзком, а то і вплав. Задихаючись і захилюючись, вони прорвали до вентиляційного колодязя, на волю, і зустріли переможу в польському партизанському загоні... У травні троє полонених, які працювали в автомашинстві, змогли вийти на машині коменданта табору в мундирах СС.

— Після Гросс-Розена я потрапив до Лайтмерца — філіалу табору Флессенбург у Судетських горах — де німці зі страшним поспіхом будували підземний військовий завод. Нас погнали на риття траншей...

А десь у квітні ми вже бачили, що рейхові кінець, бо страшно навколо робилось. Ми ж не вірили, що виживемо. Старих вивозили ще до того: їх розстрілювали у каменоломнях. Нас лишили, бо ми ще щось робити могли. А та шотольня, через яку ми в шахту входили, була, до речі, дуже стара: там іще наші батьки полоненими були.

У нашому таборі було багато тифозних. Люди думали, що скоро нас розстріляють, і втікали. Нам теж удалося втекти. Ми хоч і скелетами були, але нас люди пізнавали, бо ми ж на двох ногах ходили, як і всі. Після того всього ми вже нічого не боялися, бо в концтаборі довелось грати зі смертю в піжмурки. І 8—9 числа ми вперше побачили авангард радянської армії. На нас радянські вояки дивились, як на якихось злочинців (отож, які вони пішли, такими й назад вернулись).

Вижило десь трохи більше 20 чоловік. А повернулося в Житомир лише шестеро...

Ще один відступ

Коли полонені вийшли на решті з німецького концтабору, вони бачили, як уся Європа зустрічає своїх громадян обіймами. А вони, виснажені, стояли перед радянською комісією, і на них дивились кося, ніби вони були винними в тому, що зуміли вижити в таборі.

Вийшовши із фашистського концтабору, Франц Карлович ніколи б не міг подумати, що його після “особливої наради” без будь-яких підстав чи причин відправлять як політичного контрреволюціонера до Сталінського Гулагу, в Сибір...

— Згадуючи пережите, я знову і знову запитую себе, як я зміг вистояти, вижити, перенести все? Знаходжу відповідь: мене врятувала віра в Бога. Я хотів би бути лише однією сторінкою в книзі долі моїх товаришів, а не одиноким голосом з минулого... Але хотілося б сказати, щоб люди, особливо наша молодь, краще прислуховувалися до таких, як ми, колишніх солдатів і колишніх каторжників, бо якщо ми не будемо пам'ятати минулого, то весь цей жах може повернутися знову!

Наступного року відзначається шістдесятиріччя визволення в'язнів Майданека. Є надія, що Франц Карлович знову приїде на зустріч зі своїми побратимами — єдина людина з подібного долю не лише із Житомирської області, а й з усієї України.

ЗМІНА ВАРТИ

Кар'єру у спецслужбах Євген Кирилович розпочав ще в дозастійний радянський період, у 1963-му. Колишній учитель української мови та літератури і німецької мови виріс до голови СБУ України — в 1994-му. Відтак, за президентства першого Леоніда, Марчук був прем'єр-міністром (1996). Прикметно те, що прем'єрство Євгена Кириловича згідно з оцінками аналітиків позначилося доволі низькою інфляцією. Далі були другі президентські вибори і тотальні ілюзії націонал-демократів стосовно Євгена Кириловича. Чого лише варта агітація дисидента зі стажем Левка Лук'яненка на користь Є. Марчука, що несподівано виявився ледь не націоналістом у погонах.

Не менш відома історія з “канівською четвіркою”, у якій генерал КДБ продемонстрував вищий пілотаж політичного кидання. Серед 13 кандидатів на президентську посаду Марчук прийшов до фінішу за номером п'ятим. Після виборів Євген Кирилович так само несподівано опинився у лавах прихильників Л. Кучми і

КОМАНДУВАТИМЕ АРМІЄЮ ГЕНЕРАЛ КДБ

Чергову ротацію на посаді міністра оборони можна пов'язувати з черговим посиленням позицій Віктора Медведчука, якому пророкують тепер вакантне крісло секретаря РНБОУ, з реверансами перед євроатлантичними структурами, де Євгена Марчука добре знають, але аж ніяк не з декларованими Президентом намірами “досягти громадського контролю над Збройними Силами і створити цивільне міністерство”.

з листопада 1999 по останні дні червня 2003 постійно доводив гарантові свою лояльність. Не дивно, що Євгена Кириловича вважають стовідсотково “своєю людиною” Леоніда Даниловича. Надто після успішного лобіювання у парламенті Марчуком поїздки українського РХБ-батальйону до Кувейту, а відтак — відрядження наших вояків до Іраку. Тогочасний секретар РНБОУ переконав гаранта, що перед третіми президентськими виборами на нього теж можна розраховувати. Врешті, українські солдати строкової служби і

без Марчука завжди забезпечували владі потрібне голосування, але напередодні дня **Х** у 2004-му її “оборонні” позиції вирішили підсилити важковаговиком від політики.

Тож цілком справедливе здивування багатьох представників опозиції: чому, щоб провести військову реформу, треба обов'язково ставати міністром оборони, коли формально вища посада секретаря РНБОУ давала для цього більше можливостей? Так само найвищим було б вірити заявам про те, що кандидатура нового міністра далека від по-

літики і СДПУ(о), з якою Євген Кирилович колись публічно прощався.

Перспективи військової реформи у виконанні Марчука, на думку **експерта Центру дослідження армії, конверсії і роззброєння Миколи Сірука**, такі:

— Цього року міністр оборони матиме кращі фінансові можливості — бюджетну цифру збільшено до 4,29 млрд.грн., чого раніше не було. Інша справа, що 800-900 мільйонів з цієї суми оборонне відомство має заробити самостійно, і саме ці кошти передбачені на модернізацію озброєння. Ад-

же сьогодні в українській армії не бракує танків і літаків, які зовсім не є дієздатними. Тим часом в армії має бути менша кількість машин, але саме бойових. Протягом першого півріччя лише 50 % від згаданих мільйонів міністерству вдалося заробити — шляхом продажу озброєння. І цих грошей, звичайно, на модернізацію не вистачить. Хіба що на покриття витрат на обмундирування, не більше.

Існує, власне, дві програми військової реформи. Першу, модернізації озброєння, якраз і мала розробити РНБОУ, але цього ще не зроблено. Другу, оптимізації, або скорочення армії, планується провести до 2010 року. Зараз маємо 310000 військовослужбовців і 90000 вільнонайманих. Лише цього року планується скоротити 37000 військових, загалом же йдеться про 150000. Цих людей потім ще треба працевлаштувати...

Чи під силу такі титанічні завдання навіть дуже досвідченому Євгену Марчуку, питання з розряду риторичних. Надто, якщо врахувати,

що в Україні останнім часом міністерський вік недовгий. Втім, до виборів 2004-го новий міністр на своїй посаді однозначно протримається.

Захід свіже призначення Марчука сприйняв загалом стримано. Ось що сказав **речник НАТО Роберт Пшел** в телефонному інтерв'ю “Слову Просвіти”:

— Рішення про призначення Євгена Марчука міністром оборони України — внутрішньополітичне, таких ми не коментуємо. Однак у НАТО пана Марчука добре знають, його особистість у нас асоціюється з інтенсивною співпрацею в політичній та оборонній галузях. Сподіваємося, що ця співпраця тепер тільки поглиблюватиметься і буде плідною.

— **Чи можна сподіватися на прискорення процесу інтеграції України в НАТО в зв'язку з призначенням Марчука?**

— Я не сказав би, що тут є якийсь взаємозв'язок. Інтеграція до альянсу — це багатоступінчастий процес.

• **Людмила ПУСТЕЛЬНИК**

ЗБЛИЗЬКА

Пікетувальникам, які зібралися під державними прапорами біля будинку Співки письменників України і там перечекали десятихвилинний теплий дощик, правоохоронці дали пройти близько ста метрів до металеві огорожі, виставленої впоперек вулиці.

Отже, стали: пікетувальники з одного боку, правоохоронці — з другого. Перші — чисельністю до 50 чоловік (представники ВУТ “Просвіта”, НРУ, УРП, “Собор”) — розгорнули плакати з гаслами і вимогами, підняли прапори і транспаранти, увімкнули мегафон. Другі — заметушилися вздовж виставленого бар'єру, гарячково викрикуючи до своїх переговорних пристроїв короткі рапорти й команди.

Огрядний, хронічно збентеженого вигляду чоловік у цивільному, з виправкою і манерами типового полковника міліції, активно віддавав команди у свій радіотелефон:

“...Ти зараз де? На Шовковичній?... Давай піднімай бігом четверту роту по громадян... Давай сюди...” Інший, у формі: “...Близько 50 громадян... як завжди... Треба взяти їх вимоги... Думаю, що недовго, бо дощ...”

Ще до початку акції беру коротке інтерв'ю у відомих діячів національно-демократичного руху.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ

Цієї виборчої компанії нетерпляче чекав увесь політичний бомонд Закарпаття. Річ у тім, що після масової есдепізації області, Мукачівщина лишалась єдиним бастионом спротиву у цій боротьбі. Влада ніяк не могла знищити міцні позиції нашоукраїнців на чолі з нардепом В. Балогу. За цей рік міська рада, заповнена прихильниками цього блоку, встигла вже двічі двома третинами голосів висловити недовіру главі місцевої райдержадміністрації, який за сумісництвом керує й районним партійним осередком СДПУ(о). Але якщо першого разу його було звільнено, то зараз він таки залишається на посаді всупереч чинному законодавству. Протягом цього часу Мукачів став відомим усій країні завдяки зв'язному побиттю депутата обласної ради, головного лікаря В. Васюті. Цей злочин набув великого розголосу, розслідуванням опікувався особисто міністр внутрішніх справ.

Тому ці вибори повинні були показати, чи можна ефективно спе-

ПІКЕТУВАЛЬНИКИ ЯК ОБ'ЄКТ НАГЛЯДУ

Щороку (вже вшосте), напередодні Дня Конституції низка українських національно-демократичних організацій проводить маніфестацію-пікетування Адміністрації Президента.

Юрій Гнаткевич, голова Київської організації УРП “Собор”:

— Для нас День Конституції є справжнім святом, хоча й зі слізьми на очах. Бо Конституція України не виконується; основні її засади у сфері інформаційної, національної і соціальної політики держави не впроваджуються в життя. Є очевидним для всіх, що українців обмежено в правах у власній Українській Державі.

Черговий адміністративний наступ проти України в Україні нині почався одразу після підписання Президентом Л. Кучмою Хартії меншинних мов. Першими наслідками цього стало поспішне закриття українських шкіл у Донецьку, Дніпропетровську та інших містах за рішенням місцевої адміністрації.

Анатолій Погрібний, професор, заступник Голови Товариства

“Просвіта” ім. Т. Шевченка.

— Для мене свято Конституції — це серйозний привід подумати про те, що Конституція не виконується, ігнорується, пліюндується нинішньою правлячою верхівкою. Я вважаю, що ми в Україні ще жодного дня не жили згідно з Конституцією. З фактичного схвалення Президента і його Адміністрації порушується вже сама преамбула Конституції України, де сказано, що Україну необхідно будувати як Національну Державу Українського Народу. Найбрутальніше порушується ст. 10 Конституції України.

Пікетуючі впродовж години наповнювали вузький коридор вулиці Банкової рішучими і сміливими висловлюваннями на адресу Президентської Адміністрації, скандували “Кучму — геть!” та “Кучма — ворог України!”. Пети-

фото Г. Оборської

ція, передана пікетуючими Президентіві України, закінчується такими словами:

“Політика влади об'єктивно веде до розколу українського етносу та української держави. Ми вимагаємо від Президента:

— жити термінових заходів для скасування рішень місцевої влади про закриття українських шкіл у Дніпропетровську та Донецьку; — створити в структурі Кабміну держкомітет з питань впровадження державної мови”.

Ми з фотокором підійшли до

групи з чотирьох потужних хлопців з прапорами Руху, які стояли трохи осторонь і позаду пікетуючих. Запропонували їм сфотографуватися, але почули таке категоричне заперечення, що одразу згадалося про “четверту роту по громадянці”. Так само невизначно хлопці відреагували на запитання журналіста, яку організацію вони представляють. Хоча їхні характерні вирази облич, постава та манери не залишали жодних сумнівів...

• **Стефан КОСТКА**

МУКАЧІВСЬКИЙ СИНДРОМ СДПУ(о)

29 червня відбулися вибори міського голови Мукачева — не першого, але й не останнього міста Закарпаття. Нагадаємо, що попереднього міського голову Віктора Балогу (керівника обласного передвиборчого штабу “Нашої України”) обрали одночасно народним депутатом. Протягом року містом керував виконуючий обов'язки мера. Тепер мером став нашоукраїнець Василь Петювка.

речатися з діючою владою у рамках законодавства. Подейкують, що глава Адміністрації Президента В. Медведчук поставив перед своїм однопартійцем та губернатором Закарпаття І. Різаком дуже жорсткі умови: або перемога влади у перегонах за крісло мера, або відставка губернатора. У цій боротьбі були задіяні ресурси не тільки місцевої, але й центральної влади.

Найгостріша боротьба розгорнулася між депутатом обласної ради, головою правління підприємства “Барва” Василем Петювкою (“Наша Україна”) й заступником голови Закарпатської облради Ернестом Нусером, який офіційно йшов як самовисуванець, але фак-

тично підтримується СДПУ(о).

Василь Петювка має потужну медіа-підтримку: йому беззастережно симпатизують пронашоукраїнські газети “Старий замок”, “Європа-Центр” і “Срібна Земля-Фест”, а також телекомпанія “М-студіо”. До речі, всі ці мас-медіа користуються найбільшою підтримкою жителів міста. Інформаційна компанія на підтримку Е. Нусера концентрується у провідних ЗМІ, зокрема йому приділяє багато уваги газета обласної держадміністрації “Новини Закарпаття” та облтелекомпанія, які мають низький рейтинг серед телеглядачів.

Упродовж більше ніж двох місяців передвиборчої боротьби

владою були використані всі можливості адміністративного ресурсу. Але всі соціологічні дослідження підтверджували ріст рейтингу нашоукраїнця. Причому, до цього причетні і його супротивники. Есдеки в черговий раз наступають на ті ж самі граблі: масовими тиражами випускаються листівки з нібито компроматом на головного супротивника. Але ж досвід парламентських виборів яскраво показав, що такий метод призводить до протилежного результату, що відбулося і зараз.

Влада зрозуміла, що програє цю боротьбу. Тому була запущена важка артилерія. Спочатку місто перевіряли численні контролюючі

органи з Києва. При цьому перевірялися підприємства та державні установи, які підтримали представника “Нашої України”. Але це не принесло бажаних результатів. Напередодні виборів до області прибули вісім урядовців на чолі з тепер уже сумнозвісним (після відставки львівського губернатора) головою Координаційного комітету з боротьби з організованою злочинністю Ольгою Колінько.

Лідер “Нашої України” Віктор Ющенко, який нещодавно перебував на Закарпатті, не виключає, що незабаром ухвалить низку формальних рішень щодо обласних посадовців, які перешкодили владі провести свою кандидатуру на посаду мера. Віктор Ющенко зазначив, що підготує відкритий лист Президенту, в якому викладе ситуацію навколо виборів мера Мукачева і заявить про тиск на кандидата від “Нашої України”.

• **Ірина КОЛЯКА**

ЧАС СПОДІВАНЬ,
ТА НЕ ЗВЕРШЕНЬ

Розташованому на зеленому горбистому плато, майже в центрі нинішнього Сімферополя, древньому місту, скіфська назва якого до нас не дійшла, спершу не пощастило вистояти проти численних нападників. Потім не поталанило зберегти мурів, які почали масово розбирати за часів кримського ханства на будівництво середньовічної Ак-Мечеті. У позаминулому столітті — за царату, коли древню столицю знову методично руйнували, вивозячи стародавнє каміння для будівництва казарм, укріплень, цивільних установ, будинків і споруд жителів новостворюваного адміністративного центру Криму, міська управа якого навіть сприяла “видобутку” обробленого древніми пращурами каменю за певну плату, намагалася за рахунок торгівлі матеріалами з безцінного історичного пам’ятника поповнити міську скарбницю. У минулому — коли нова влада в 1926 році розпорядилася саме на унікальних похованнях, фундаментах і склепах збудувати очисні споруди, у 50-х роках їх розширити, у 80-х реконструювати й відрізати ще й чималий шматок охоронної території, а пізніше не заборонила спорудити в заповідній зоні гаражі та дороги до них і лінії електропередач. Не щастить і досі.

За 5 років після публікації звернення до урядовців не змінилося нічого! Колишню столицю скіфської держави в III столітті до н. е., яку вдалося оборонити від сусідів-херсонеситів і військ Мітрідата Євпатора, могутніх полчищ зайд — аланів, сарматів, зруйнували готи і гунни, донищують сучасні варвари — губителі власної історії, жителі нинішнього адміністративного центру Криму — Сімферополя.

Вони для своїх буденних будівельних потреб, як і їхні попередники, по цеглинці рознесли огорожу, дорозбирують оборонні споруди — вежі, загидали царську гробницю і мавзолей, зведений у кінці II ст. до н. е. (де протягом трьох віків ховали осіб царського роду з їхніми сім’ями і слугами), південну міську оборонну стіну, центральну браму і житла з господарськими приміщеннями... Фундаменти, товстезні стіни метрової висоти, інші залишки античного міста достояли до 70-х років. Щоб остаточно зникнути на початку нового тисячоліття?

Так безславно закінчилася спроба понад піввіку тому створити тут державний заповідник, залишки здичавілої території якого катастрофічно зменшують наповзаючі на неї “самобуди”. Тоді охоронну башту над могилою славетного царя Скілур звели з місцевого каменю на розчині найміцнішого замісу. Та сьогодні вже і її “вдячні нащадки” так роздовбали, що допіру зводили нову. Серед білого дня, серед будяків, корів, овець і кіз “нічийного вигону”, “допитливі” сучасники риють тут пролази до ще не розграбованих скарбів; ввечері це романтичне місце заповнюють любителі міцних напоїв, підхожуючи один одного до непомірних доз алкоголю нагадуванням, мовляв, “ще скіфи пили вино, не розбавлене водою,

за що їх і назвали варварами античні греки”...

Прикро, що всі недобства творяться на місці давно омріяного заповідника, який міг би приймати гурти небайдужих до історії колись величній Скіфії туристів. **Зневажено понад двотисячолітній поліс, скалічені не без зусиль відреставровані палаци, вулиці, храми і площі древньої столиці. Чи не тому сьогоднішні “батьки” міста сором’язливо відмовляються від істинної — “скіфської” дати його народження в античні часи, готуючись зустріти 220-ліття за літочисленням царської Росії. Це замість того,**

щоб в Україні й Криму досі не працювала вже давно прийнята програма “Музейна безпека”? Проте самі скіфи спокій могиł предків шанували та оберігали ревно і самовіддано. За легендами, найбільшим святотатством вони вважали руйнацію курганів, за що ввійманому на місці злочину ламали хребет і відвозили в дикий степ на розтерзанні звірям і птахам. Хрестоматійний приклад: коли військ персидського царя Дарія, що вторглось у Скіфію в 514-513 роках, ущент виснажили хмарами стріл, засипаними колючими і випаленим степом загони скіфів, що відступали, східний завойовник відпра-

писами великої наукової і художньої цінності, зразки древнього живопису битв і походів, розваг і застіл скіфів. Є докази, що тут були поховані цар Скілур, за правління якого Мала Скіфія досягла найвищого розквіту, його син Палак і скіфська цариця. Зроблений із кипарисового дерева, інкрустований, із безліччю орнаментів та з грифонами царський саркофаг, інші безцінні знахідки допомогли визначити дати подій, прослідкувати торгові шляхи скіфів, дізнатися про їхні мистецтва і ремесла. Почалося планомірне вивчення видатної археологічної пам’ятки. А старожили

ня з античності. Напис на плиті розповів про попередника знаменитого Скілур — царя Аргоса, який налагодив бурхливу торгівлю не тільки зі скіфськими містами, а й античними країнами Північного Причорномор’я. Знахідка збагатила новими подорожцями твердження вчепи, що й тоді кримський Неаполь був столицею потужної пізноскіфської держави, і додало пам’ятці міжнародної слави, але не державної уваги.

Досі незбагненними лишаються уламки ще однієї кам’яної плити, знайденої біля головних південних воріт оборонної стіни на місці

золото загоралося, і погасло лише перед молодшим, котрому брати передали всю царську владу скіфів, які “всі разом називаються склотами за іменем царя, скіфами ж назвали їх греки”. Науковці вважають, що в обох легендах в обрамленні надприродних фактів містяться свідчення про одвічність проживання скіфів у районі Дніпра, їхній поділ на споріднені племена та наявність царської влади. Хоча жодні письмові й археологічні дані досі не дали можливості створити беззаперечну реконструкцію присутності скіфських племен у Північному Причорномор’ї, де до їхньої появи панувала кіммерійська епоха, топоніміка

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

НЕВДЯ -
НІСТЬ

Рівно 5 років тому із заявою до найвищих посадових осіб автономії і всієї держави звернулися місцеві активісти Всеукраїнського товариства “Просвіта”, Кримське відділення Всеукраїнського наукового товариства імені Тараса Шевченка, Товариство вчених півострова “Крим із Україною”. Владу закликали: “Прохаємо вжити термінових заходів для порятунку античної пам’ятки світового значення Неаполя Скіфського, відновлення тут археологічних досліджень і експозиції для відвідувачів. Відродження цього та інших історичних пам’яток Криму, включення їх до туристичних маршрутів уможливить перетворення туризму на високорозвинену і прибуткову галузь економіки”.

У заяві йшлося про варварське нищення унікального білокам’яного городища, яке 500 років поспіль 2—2,5 тисячі років тому було столицею пізноскіфської держави, що займала територію від Дону і майже до Дунаю. Скіфи панували у Придніпров’ї більше тисячі літ і залишили славний слід в історії України і Криму, який у ті часи звали Малою Скіфією. З ними рахувалися могутні тоді боспорські греки, римляни, перси та чимало інших народів і племен, але — зневажили нащадки.

вив до них посла, пропонуючи нарешті зійтись у вирішальний бійві або здатися. Відповіли: “Знайди спершу могили наших предків. Тоді і ми станемо з тобою воювати”.

МІСТО СЮРПРИЗІВ

Легендарну столицю скіфів учені свого часу шукали від Перекопа до Херсонеса, а знеачка знайшли в центрі півострова. В 1827 році місцевий краєзнавець купив одну з навантажених каменями із Керменчика підвод, на якій побачив мармурову плиту з барельєфом скіфа-вершника і ще три — з древніми написами, іменами царів і посвятами Зевсу й Афіні, які врятував для науки. Знахідки купив для своєї колекції хан Султан Крим-Гірей. Потім вони опинилися в Одеському музеї старожитностей, де зацікавили директора — археолога Івана Бларамберга. Так було відкрито унікальну пам’ятку світового значення — добре захищену фортецю-городище Неаполь Скіфський — “нове місто” — (певно, на відміну від старої столиці скіфів на Дніпрі — на місці Кам’яського городища). А на узвишші уривчастих Петровських скель, звідки брали каміння, невдовзі знайшли сенсаційний скарб монет, нові плити з написами, оборонні стіни і головні ворота міста, мавзолей скіфської знаті багатьох поколінь із 72 похованнями, у яких виявили людські й кіньські кістяки, зброю, 1327 золотих прикрас, склепи з роз-

Сімферополя пальму першодікривача загадкового Неаполя віддають дивакувато дідусеві, відомому всьому місту запевненнями, що достеменно знає, де лежать усі скарби древньої скіфської столиці та подробиці розташування кожного з численних заховонень скіфського царства. Вчені скептично ставилися до “віщуна”, та, врешті, кось напівжартома поцікавилися, де гробниця великого Скілур? Старенький показав місце біля міських воріт, де археологи відразу ж наштовхнулися на мавзолей, у якому цар лежав у пишно розшитому золотому вбранні, біля його стегна знаходився сагайдак зі стрілами, а в ногах шолом. У незвичайної краси саркофазі серед гір золотих прикрас лежала й цариця. Потопав у коштовностях і їхній син. А ось про дідуса, який вказав місце дивовижно багатой і цінної для науки та пізнання нашої цивілізації знахідки, людська байдужість не лишила й сліду. Досі не відомо навіть його ім’я, не з’ясовано, де здобув і доніс до нас знання про найсвятіші місця скіфського царства.

Проте кримська земля — “музей під відкритим небом” — продовжує дивувати щедрістю і новими сюрпризами. Останній із них Неаполь Скіфський подарував чотири роки тому. На детально відпрацьованій археологами ще в 1827 році ділянці археологи Юрій Зайцев і Сергій Колтухов виявили сенсаційну знахідку: кам’яне послан-

древнього святилища. На ній чітко зафіксовано людину в ореолі проміння, Сонце і три дивовижних об’єкти, що летять до Землі. Поруч зображення фігури крупнішої і не схожої на людську — інопланетянина (?), на голові якого шолом із антенами ...скафандр (?), а стрілами вказано шлях до невідомої планети...

НАЩАДКИ ГЕРАКЛА,
ЗЕВСА, МЛЕКОЇДІВ?

Давайте пригадаємо читане в юності. За грецькою легендою скіфи з’явилися від шлюбу Геракла зі змієногою богинею Алі, яка вкрала в заснулого героя коней і пообіцяла повернути їх після того, як у неї народяться діти від Геракла. З трьох синів лише молодший Скіф зміг виконати заповіт батька: натягнути лук і опоясатися його ремнем із прикріпленою до нього золотом чашею. Відтоді лук, панцирний пояс із причепленою до нього чашею стали вічними атрибутами-супутниками кожного скіфського воїна.

Ще одна легенда у викладі Геродота описує твердження самих скіфів про своє походження від пустельника Таргітая, батьками якого були Зевс і дочка ріки Борисфена (Дніпра). У нього народилося три сини: Ліпоксай, Арпоксай і молодший Колаксай. Під час їхнього правління на скіфську землю впили з неба золоті плуг із ярмом, двосічна сокира і чаша. Старші не змогли їх взяти, бо з їхнім наближенням

двадцяти століть безупинно воювали за панівне становище на півострові, яким прагнули оволодіти різні племена: сармати, алани, готи, гунни, хазари, печеніги, слов’яни, половці, монголи, татари. Древнім народом Криму були й воєвничі кіммерійці, яких скіфи витіснили в гірську частину півострова. Це тих кіммерійців, чия потужна бойова могутність і озброєних шоломами, панцирями, мечами, кинджалами і списами з бронзи й заліза воїнів потрясала таку велику і міцну державу древності як Урарту. У Біблії про це сказано: “Не буде в ньому ні знемагаючого, ні стомленого; він (народ) не буде дримати і не буде спати; пояс не зніметься з чресел його, і не розірветься ремінь сандалів його; стріли його загострені і всі луки натягнуті; копита коней його подібні кременю, і колісничі його, як вихор”.

Вітчизняні та іноземні спонсори виявляють все більшу зацікавленість “скіфським проектом”, шукають спосіб знайти кошти на відродження унікальної столиці до рангу музею-заповідника. Тим більше, що гроші витрачені на реконструкцію історико-культурного об’єкта такого масштабу, без фінансового ризику, вже невдовзі, після належної рекламної “розкрутки”, обов’язково повернуться сторицею. Так уже починають заробляти відомі світу Лівадійський і Бахчисарайський Ханський палаци, Херсонес і Пантикапей, Судакська фортеця і Мангуп, куди влітку не пробитися під час спектаклів, зйомок фільмів і рекламних роликів, концертних і театралізованих програм просто неба. Коли ж буде збережено й підготовлено до показу туристам не менш значну реліквію півострова — скіфську столицю — величну “сцену” над Сімферополем для захоплюючих археологічних екскурсій, турів наукового туризму, досі не знає ніхто...

Далі буде.

Матеріали панорами підготував
Віктор ХОМЕНКО,
Крим

РЕЛІКТИ

10 років алуштинські ентузіасти на чолі з керівником турфірми “Екзо-Крим” Ігорем Борисовим займаються здавна відомою в науці “атлантичною” гіпотезою, яку підтверджують усе новими фактами про те, що кримське Південнобережжя зберігає в собі таємниці планетарного масштабу.

Згідно сучасних досліджень, велетенський катаклізм відбувся у 8499 році до нашої ери, що співпадає з хронологією Платона. У переказах про Атлантиду дата першої загибелі столиці країни атлантів теж припадає якраз на цей час.

Таємничі символи наскельних малюнків печери в районі кримської гори Демерджі, можна побачити лише у присмерку дня літнього сонцестояння, а за 15 кілометрів од Алушти, у воді славнозвісного цілющості предковичного джерела Космо-Даміанівського монастиря чомусь присутні іони срібла та інших білих металів, яких немає на півострові. Чимало загадок містить потужна алуштинська геодинамічна зона гори-піраміди Ай-Тодор Тірренський, а поруч — у бік Ялти — біля перевалу Гурзуфське сідло, знайдено древнє святилище зі слідами жертвоприношень, обкладене в середньовіччя хрестом із каміння, де були

АТЛАНТИДУ ШУКАЮТЬ У КРИМУ

непорушені скарби коштовностей-дарунків багатьох поколінь прочан...

Століття тому археолог-етнограф Мюллер у розкопаному біля Алушти кургані виявив значний археострономічний пам'ятник із 24 концентричних валунів діориту — кромлех із кам'яним триметровим ритуальним могильним ящиком у центрі, як вважають, похованням вождя V—VI ст. до нашої ери. Кримські археологи й астрономи засвідчили: споруда на кшталт знаменитого англійського Стоунхенджа служила для визначення дат космічного календаря. Аналогічний древній мегалітичний пам'ятник — первісну обсерваторію часів неоліту й епохи бронзи — недавно знайшли вчені під Бахчисараєм...

Легенди і міфи древніх народів, свідчення Біблії про доісторичний потоп на Чорному морі отримують усе більше наукових обґрунтувань. Підняті з дна скам'янілі відкладення свідчать про те, що в кінці так званого кам'яного віку Чорне море було велетенським прісноводним озером, в яке впадали Дніпро, Дунай, Дон і Дністер, адесь 8 тисяч років тому з підйомом рівня води була затоплена територія в 100 тисяч квадратних кілометрів, на якій рані-

ше квітли стародавні культури. За оцінками океанологів і геологів, потужний водоспад у 400 разів перевершував Ніагарський. Учені вважають, що апокаліптичний потоп тоді трапився в результаті глобального потепління і розтавання льоду, піднялися води Світового океану, прорвали “греблю” Босфору, зрівняли рівень Середземного і Чорного морів, останнє з яких знаходилося на 150 метрів нижче першого. За площею вже солоне плесо збільшилося на третину. Сучасні дослідники вважають, що морська вода могутньо хвилею наступала на сушу зі швидкістю один кілометр на день, аж доки не залила нинішні українські й болгарські береги, які з тодішніми поселеннями й родючими та обробленими землями опинилися на дні нинішнього Чорного моря. Археологи підтверджують це все новими знахідками руїн із мармуровими колонами селищ догрецького періоду і майже безперервного ланцюга затонулих міст: Одесос, Аполонія, Месембрія, Істра, Тома і багатьох інших. Ця гіпотеза про грандіозний потоп на Чорному морі є ключем до розгадки записів Платона про досі легендарну зниклу Атлантиду.

Сучасні науковці вважають, що чорноморський потоп наніс жителям прибережних степів жакхливий удар. Ті, хто врятувався від трагічної повені, втекли на захід, принесли в Європу свої знання й уміння, прискорили народження нової цивілізації обробки міді, будівництва, агротехніки, яка стимулювала різнобічний розвиток людських талантів.

Пошуковці, які аналізують перспективи духовного майбутнього Алушти, знаходять усе нові езотеричні знаки, ключем і символом яких є тутешні гори Бабуган, Чамни-Бурун, Куш-Кая, Чатир-Даг і Демерджі, які випромінюють із земних надр досить потужну енергетику. Цікаво, що трикутник, утворений із ліній, проведених од основних вершин, при оберненні навколо осі точно співпав із параметрами піраміди Хеопса, а центр віртуальної піраміди розташовувався біля села Ізобільне — колишнього Корбеку (Корбекли). Ще кілька трикутників, утворених на карті в результаті з'єднання

лініями інших гір, засвідчили, що їхні вершини, розташовані за сім кілометрів одна від одної, ніби кодують символи різних світових релігій. А якщо звести основу гіпотетичної піраміди в море — усі проведені від вершин приалуштинських гір лінії зійдуться в трьох кілометрах від берега в унікальну точку. За гіпотезою Ігоря Борисова, саме там, на глибині 45 метрів, (хоча навколо — глибини понад 70 метрів), і знаходяться залишки споруд Атлантиди, засипані в результаті потужної катастрофи.

P.S. Недавно в Алушту приїздила італійська делегація, у складі якої був професор теології падре Джузепе Дженарі. Він розповів, що у сховищах Ватикану є інформація про минуле та майбутнє Алушти, як всесвітнього духовного центру. Адже лише на її околицях збереглося 20 культових центрів, шанованих віруючими різних конфесій, а поруч — біля підніжжя гори Аю-Даг — знайдено майже 30 зруйнованих храмів-базилік.

ВРЯТУЙМО!

— *Лакмусовий папірець нації — це стан здоров'я наших дітей. Який він нині?*

— Б'ємо на сполох: держава сьогодні опинилася на останньому місці за рівнем народжуваності й на першому — за рівнем смертності в Європі. За останні 5 років захворюваність дітей збільшилася на 25%, інвалідність на 21%, а санаторіїв стало на 14,1% менше, зокрема підпорядкованих Міністерству охорони здоров'я — на 23,1%. Особливо непокоїть різке скорочення спеціалізованих дитячих санаторіїв, що мають сучасну лікувальну-діагностичну базу.

— *Ця сфера стала ще й предметом нездорових інтересів так званих “нових” росіян і українців...*

— Вони продовжують активні дії щодо розчленування і зміни форм курортної власності. Зробили її предметом купівлі-продажу

ЄВПАТОРІЯ У РІК СВОГО 2500-РІЧЧЯ

Директор розташованого в Національному дитячому курорті Євпаторії Українського НДІ дитячої курортології і фізіотерапії, професор Микола Дріневський відповідає на запитання журналіста.

“великого”, часто неприйнятнотого з точки зору загальнолюдської моралі, бізнесу. Апетити “прихвизаторів” простягаються аж до краєвих у країні клінічних дитячих санаторіїв Міноздорову і протитуберкульозних оздоровниць для малечі.

— *А як їх рятувати, як надати невідкладну допомогу зношеній матеріально-технічній базі, покінчити з відсутністю ліків, зниженням професійної відповідальності медиків за свою роботу?*

— Щоб зупинити це падіння, необхідно всю охорону здоров'я і наш курорт повернути в русло державної системи управління та фінансування.

Держава повинна створити такі умови, щоб кожен громадянин міг отримати якісне, ефективне й доступне курортне лікування. А медичне страхування обов'язково повинне передбачати санаторно-курортне лікування.

Нині переважна частина ефективних оздоровниць працює лише влітку і використовує тільки десятку частину своїх можливостей. Якщо десять років тому в Євпаторії функціонувало 98 санаторно-оздоровчих закладів із понад 40 тисячами місць, 75% яких надавалися дітям, то нині — 65 оздоровниць із 32 тисячами ліжок. Державний контроль над курортами — відсутній.

ЗАЛИШИЛОСЯ 204 ОСОБИ

У рамках підготовки до 2500-ліття одного з найдавніших полісів планети — Керкінітіди — Гезлева — Євпаторії в міському краєзнавчому музеї відкрито єдину в Україні постійну експозицію, присвячену історії найнечисленнішого народу Європи — кримчаків. Її прикрасили передані музею на постійне зберігання кримчакською громадою безцінні дарунки: рукописні зібрання стародавніх народних пісень, книги, документи, фотографії генеалогічних родів євпаторійських кримчаків, їхній національний одяг.

тів, пропонували стати, на вибір, росіянами, караїмами, євреями чи циганами. До війни в них були національні дитсадки, школи, бібліотеки. Післявоєнне покоління стало російськомовним. Сьогодні по-своєму говорять лише кілька найстаріших кримчаків. Давид Ребе — єдиний, хто ще може прочитати книги рідною мовою. “Джонку” — рукописне зібрання кримчакських казок, легенд і прислів'їв, тюркську фонетику яких записано давньоєврейськими літерами, він розшифровував і перекладав упродовж 10 років. Ет-

нологи кажуть: коли чисельність народності наближається до 500 осіб, вона вже не відновлюється, її мова перетворюється на музейну, стає “мертвою”, поруч із давньогрецькою, арамейською, латиною, санскритом, асирійською, давньоперською... “Носії давньотюркської мови — кримчаки передостаннього покоління — ще намагаються зберегти власну мову, культуру, звичаї, літературу хоча б у своєму середовищі, та зберегти себе як народ їм уже не під силу”, — говорить голова Кримського республіканського

культурно-освітнього товариства кримчаків “Кримчаклар” Юрій Пурим.

Крихітні пончики “лакма”, які споконвіку були традиційною окрасою святкових столів кримчаків, сьогодні це пече бабуся Сіма Ламбразо — чи не єдина хранителька забутих рецептів національної кухні, які встигли видати окремою книжкою. Доки жива, каже, вчитиму всіх бажаючих майстерності кримчакських жінок. Може, хтось і захоче готувати гостинці, співати гостям пісні зникаючого на наших очах народу? Як шили-вишивали кримчаки, який одяг носили, як відзначали свята, що читали, що плекали, сьогодні можна побачити лише на фото, полотнах художників і в експозиціях кримського, а відтепер і євпаторійського етнографічних музеїв.

Недавно Давид Ребе розшифрував одну з найдавніших молитов кримчакського народу: “Творець небесний, дай нам сили зберегти наші звичаї та мову, що дісталася нам від сивих часів...” Він її шепоче вустами сам. Бо підтримати більше нікому...

фото Г. Оберської

ГЕРОНТОЛОГІЯ

ЖИВЕМО!

У Сімферополі, Білогірську і Бахчисараї літніх людей, котрим понад століття, — по 5 осіб; решта 35 живуть у різних населених пунктах півострова. За ініціативою Міноздорову півострова для людей, що дожили до таких поважних років, створена і діє спеціальна, розроблена спільно з Червоним Хрестом, програма “Довгожитель”, аналогів якій у нашій країні ще немає.

Нині активісти програми — головний лікар села Кольчугіно Борис Левін, керівник медцентру “Топаз” Володимир Мінайкін, голова комітету профспілок працівників охорони здоров'я Ольга Турчанінова, Заслужений лікар України Євген Денисюк, голова кримської організації Товариства Червоного Хреста України Володимир Баучкін, головолікар Кримського республіканського центру здоров'я Віктор Бридко, міністр охорони здоров'я автономії Сергій Донич — вшанували квітами і подарунками 102-ліття Марії Титівни Циганкової, якій теж допомагає підтримувати належну життєву форму сестра милосердя Червоного Хреста.

Народження довгожительки припало на 22 червня — День скорботи і вшанування пам'яті жертв фашизму, тому власний “день ангела” святкує раніше. З війною у Марії Титівні особистий рахунок. Чоловік — талановитий будівельник, який зводив Севастопольську панораму і Московський метрополітен, помер молодим. Лихоліття війни і життєві випробування з трьома дітьми довелося долати самій. Старша донька загинула під бомбами. Середня — Валентина Іванівна — після фронтних травм доглядати неньку не в змозі. Її нагородили медаллю “За оборону Севастополя” через роки після війни, бо потрапила з матір'ю в полон: жінок вивезли на роботи в Німеччину. Тож після Перемоги повернутись у власний будинок у Севастополь колишнім оstarбайтерам не дозволили. Внучка — Заслужений художник Криму Тетяна Шевченко — намагається у міру сил допомагати “своїм бабусям”, але доглядати їх постійно не може, бо живе із власною родиною, часто проводить виставки своїх живописних робіт у різних містах і країнах. Подарувавши іменинниці живі й такі ж палахкі на картині кримські маки, вона говорить, що жодних секретів довголіття у Марії Титівні немає: ніколи не дотримувалася дієт, жила впроголодь, від зорі до зорі працювала. Сама довгожителька рецепт еліксиру здоров'я і тривалості життя вбачає “у незмінній цікавості до всіх подій вже другого століття, а головне — у постійній роботі”.

«ПРОСВІТІ» ХЕРСОНЩИНИ
— 85

ЗАВДЯКИ ПОПЕРЕДНИКАМ

Українське культурне життя Наддніпрянщини наприкінці XIX — початку XX століття тісно пов'язано з історією української літератури. Так у 1885 році було створено Херсонський культурологічний гурток під керівництвом О. Русова, вже в наступні роки — видано альманах «Степ», першодрук у Херсоні «Збірника драматичних творів Івана Карпенка-Карого». У 1905 році в нашому місті українською вийшли в світ два літературні альманахи «З потоку життя». На той час цей крок був дуже важливим у культурно-просвітницькому значенні.

Вагомою постаттю в українському культурному русі наприкінці XIX — початку XX століття був Андрій Михайлович Грабенко (1857—1932), який з 1885 року працював у Херсонському губернському земстві і запрошував на роботу до земства відомих просвітян. Саме навколо нього гуртувалися українські просвітяни і на початку XX століття. Протягом усього життя А. М. Грабенко збирав і записував українські народні пісні. 300 з них були видрукувані «Просвітою» у трьох збірках.

19 березня 1917 року в помешканні ІІ товариства Взаємного кредиту відбулися офіційні збори херсонців, на яких вирішено заснувати культурно-просвітне політичне товариство «Українська хата» в Херсоні, створено комісію з підготовки Статуту. За короткий час кількість членів Товариства зросла до 500 осіб. Розвивалася видавнича справа (великими тиражами виходили книжки Т. Шевченка, Л. Глібова, М. Чернявського). Проводилися курси української мови в різних громадських та урядових інституціях, було відкрито школу грамоти для Гайдамацького куреня, організовано читальню товариства тощо.

6 січня 1918 року, в приміщенні Народного будинку, під головуванням Нестора Малечі відбулися загальні збори «Української Хати», на яких було вирішено реорганізувати Херсонське Товариство «Просвіта», передавши все майно та завдання просвітньої справи новому Товариству, одночасно створивши кооперативне видавниче товариство «Українська книгарня» та споживче товариство «Україна». Головою Херсонської «Просвіти» та «Української книгарні» став Іван Микитович Челюк. І хоч навколо палахкотіла братовбивча війна, робота «Просвіти» не припинялася. Відкриття українського національного театру, на сцені якого блискуче грали Юрій Шумський, Оксана Петрусенко, шкільництво, видання й розповсюдження літератури показало неабиякий потенціал діяльності «Просвіти».

Цькування «Просвіти» Херсонщини почалося з приходом до влади гетьмана Скоропадського. Так, у травні 1918 року, відразу після зміни влади, новопризначений губернський староста Піщевич видав розпорядження про те, щоб товариство «Просвіта» протягом тижня звільнило приміщення «Херсонського панства» (тобто Дворянських зборів). На допомогу «Просвіті» прийшли українські кредитові товариства, які в той час розгорнули активну фінансову діяльність. У жовтні 1918 року було створено Українське кооперативне кредитове товариство імені Миколи Левицького, що взяло на себе головну частину фінансової допомоги просвітницькій справі на Херсонщині. Це дало можливість в ті буремні часи підтримати роботу національного театру, двох українських початкових шкіл, дитячих садків, української гімназії, бібліотеки.

Із встановленням радянської влади на Херсонщині цькування «Просвіти» посилюється. Тепер воно супроводжується масовими арештами та розстрілами просвітян. А невдовзі «Просвіти» були замінені спочатку на червоні «Просві-

В ОБОРОНІ КУЛЬТУРИ

Проблема збереження рідної мови, традицій українського народу, його історично-культурологічної спадщини постала, як відомо, не вчора. Ще в XIX столітті патріотичні культурологічні гуртки Херсонщини запрацювали активніше після приїзду до губернії цілої плеяди пропагандистів українського слова: Олександра та Софії Русових, Олександра Тулуба, Андрія Грабенка, Дмитра Марковича, Феофана Василевського, Дніпрові Чайки, братів Тобілевичів, Бориса Грінченка та інших, життя і творчість яких, їхня роль у створенні «Просвіти» на Херсонщині заслуговують на окремі наукові монографії.

ти», до яких було заборонено при-
ймати заможних та інших класово
ворожих елементів, і на Політосвіті.

За твердженням дослідника історії «Просвіти» Херсонщини того-
часся Д. Белого: «У державному
архіві зберігаються слідчі справи
майже всіх лідерів українського від-
родження доби національних зма-
гань, — кати не обійшли нікого з
тих, хто не схотів залишити Батьків-
щину». Тож наше покоління у нео-
платному боргу перед мужніми по-
передниками. Можливо, саме тому
у 2001 році й розпочато досліджен-
ня історії «Просвіти» Херсонщини.
Побачили світ два перших томи цієї
благородної праці...

ТАК МИ РОЗПОЧИНАЛИ

У 1988 році в області було від-
роджено Товариство української мо-
ви. Біля витоків українського націо-
нального відродження на Херсон-
щині стояли дослідник діяльності
Віктор Кисіля, філолог Іван Немчен-
ко, поети Анатолій Кичинський, Во-
лодимир Пузиренко, Володимир
Назаренко, Анатолій Анастасєв, іс-
торик Сергій Гейко, перекладач
Андрій Євса та інші. У 1992 році То-
вариство української мови було ре-
організовано у відроджену Херсон-
ську обласну організацію товариств
«Просвіта» ім. Т. Шевченка під
проводом відомого українського
поета Миколи Братана.

Головними напрямками роботи
відродженої «Просвіти» на Херсон-
щині постали: видавнича справа,
пропагандистсько-лекційні висту-
пи активу серед трудових та сту-
дентських колективів, виступи на
телебаченні та в радіофері, про-
ведення творчих вечорів, науково-
практичних конференцій тощо.
Побачили світ два номери газети
просвітянської «Чиста криниця»,
проте брак коштів поклав край га-
зетній справі «Просвіти».

Ведеться активна робота з
дітьми та молоддю. Так з 1992 ро-
ку за ініціативою молодого педа-
гога Олега Олексюка створена й
активно працює просвітянська ди-
тяча організація — літературно-
мистецька лабораторія «Чиста
криниця», яка у своєму арсеналі
налічує численні перемоги вихо-
ванців організації на обласних,
республіканських і міжнародних
конкурсах в галузях літератури
(поезія, проза, драматургія), му-
зики (фортепіано, скрипка, компо-
зиція), співу (академічний та ес-
традний) та скаутінгу (у 1996 році
вперше Херсонщина була пред-
ставлена вихованцем «Чистої кри-
ниці» на Міжнародному скаутсько-
му Джемборі в Нідерландах. З
1994 року у світ виходить щоріч-
ний альманах дитячої та юнацької
творчості «Чиста криниця». А ще
через два роки запрацювало мо-
лодіжне крило «Просвіти» — об-
ласна організація «Молода Прос-
віта». Її актив: Олег Олексюк, Ген-
надій Пархоменко, Світлана Ляш-
кова, Наталя Мудролюбова сприя-
ли втіленню в життя низки моло-
діжних просвітницьких проєктів,
серед яких проведення щорічного
конкурсумолодихлітераторів«По-
коління XXI» (конкурс проводиться
з 1999 року спільно з управлінням
сім'ї та молоді облдержадміністра-
ції і Херсонською обласною ор-
ганізацією «Успішна жінка»).

З 2001 року «Молода Просвіта»
Херсонщини під проводом Наталії
Мудролюбової — редактора дитя-
чого журналу «Ірина» — розпочала

проведення щорічного фестивалю
обдарованої молоді «Зоряний кар-
навал». Цього року проведено уста-
новчу конференцію Херсонського
обласного осередку вже незалеж-
ної Всеукраїнської громадської мо-
лодіжної організації «Молода Прос-
віта». Головою молодіпросвітян
Херсонщини обрано поетесу Лю-
бов Єрьомічеву. Вистави драматич-
них поем Миколи Братана «Кавказ
під мною» та «Ковила тече за об-
рій» у 2000 році засвідчили про
створення камерної просвітянської
групи під керівництвом народного
артиста України Анатолія Манойла.

За велінням серця і духу прос-
вітяни Херсонщини працюють на
громадських засадах. Незважаю-
чи на це, художні колективи
«Просвіти» радують шанувальни-
ків мистецтва своїми новими кон-
цертними програмами на благо-
дійних творчих вечорах.

УСПІХИ — ЗАКОНОМІРНІ

Серед просвітянських художніх
колективів слід відзначити оркестр
народної музики під керівництвом
Заслуженого працівника культури
України Віктора Кисіля, фольклор-
ний ансамбль «Свічадо» під кері-
вництвом заслуженого працівника
культури Михайла Воргуна, музич-
ний керівник ансамблю — перший
заступник голови Херсонської об-
ласної організації ВУТ «Просвіта»
Валерій Другальов, ансамбль на-
родних інструментів під керівни-
цтвом композитора Анатолія Ску-
ратівського, вокальний дует Ната-
лія та Володимир Телюки, вокаль-
ний квартет під керівництвом Оле-
ни Гончарук та ін.

Обласна організація, яка
об'єднує понад 5 тисяч різних за
віком, за фахом, за національніс-
тю, за віросповіданням патріотів,
має за мету утвердження україн-
ської державної мови в усіх галу-
зях суспільства, відродження на-
ціональної самосвідомості, літе-
ратурно-мистецьких традицій
краю тощо. І кожна районна ор-
ганізація з об'єктивних та суб'єктив-
них причин має певну функцію в
роботі, що вносить своєрідні род-
зинки до здобутків Товариства.
Так Бериславська «Просвіта» на
чолі з істориком-правознавцем
Сергієм Гейком вирізняється з по-
між інших своєю послідовною ро-
ботою з відродження історичної
пам'яті: встановлено пам'ятники
та пам'ятні знаки, проведено на-
укові конференції, присвячені ролі
у створенні передумов держав-
ності України Володимира Винни-
ченка, Симона Петлюри, Костя
Гордієнка, Івана Мазепи тощо.

Активність «Просвіти» Бери-
славщини помітна не лише в Укра-
їні, але й за її межами, їхніми здо-
бутками захоплюються просвітяни
Німеччини та Сербії, Сполучених
Штатів Америки та Канади. Лише
той факт, що загальними зборами
«Просвіти» на посаду Берислав-
ського міського голови була вису-
нута кандидатура Таїсії Бернад-
ської, яка отримала безперечну
підтримку, говорить сам за себе.

Новокаховська міська органі-
зація ВУТ «Просвіта» під проводом
Віри Литвинової має в своєму ак-
тиві спорудження пам'ятника
Т. Г. Шевченку та наполегливу пра-
цю над дотриманням законодав-
ства України про мови в навчаль-
них закладах міста та серед депу-
татського корпусу міськради. А
Цюрупінська міська організація

ВУТ «Просвіта» під керівництвом
Івана Реуцького ініціювала ство-
рення коаліції Цюрупінських ра-
йонних та міських громадських
організацій «Партнерство за гро-
мадянське суспільство», куди на
сьогодні увійшли вісім громад-
ських організацій. За ініціативи
члена правління організації Сергія
Стамплєвського працює в мережі
Інтернет просвітянський сайт.

Білозерські просвітяни на чолі
з Олексієм Чорнобелем започатку-
вали обласний фестиваль україн-
ської вишивки ім. Неллі Глуценко,
радіують відвідувачів бібліотек ра-
йону власними збірками поетич-
них та прозових творів. Активно в
цьому напрямку працюють просві-
тяни з літературної студії «Біле озе-
ро». Приємно відзначити і роботу
продовжувачів традицій «Просві-
ти» — голів районних організацій
Віктора Железняка (Генічеськ),
Олени Гончарук (Горностаєвськ),
Анатолія Анастасєва (Велика
Олександрівка), Анатолія Суганяка
(Каланчак) та ін. Наприклад, Голо-
пристанська районна організація
ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка під
керівництвом Федора Мордюка
вирізняється з-поміж інших своєю
активною позицією стосовно нап-
рямку правового захисту власників
земельних паїв, а також дослі-
дженням голодоморів 1932—1933
років та 1947—1949 років.

Голова сільського просвітян-
ського осередку села Зміївка Бер-
иславського району Микола Ку-
ривчак знаний в Європі саме через
проведення ним і його соратника-
ми історико-краєзнавчих велокі-
руїзів до Польщі та Румунії. Нині
готується велоекспедиція до да-
лекої Швеції.

Співпрацюючи з обласною ор-
ганізацією Комітету виборців,
«Просвіта» області має змогу ви-
світлювати інформацію про свою
діяльність через власну Web-сто-
рінку на сайті КВУ та на шпальтах
газети КВУ «Вільний вибір». За іні-
ціативи обласних організацій
«Просвіта» та НСПУ в області з
2003 року облдержадміністрацією
започатковано обласну літератур-
ну премію імені Миколи Куліша.
Спільно з управлінням культури
облдержадміністрації та обласною
організацією Народного Руху про-
ведено протягом 2002—2003 років
сім громадських слухань на злобо-
денні теми, серед яких і про фун-
кціонування української мови на
Херсонщині, і про статус вояків
ОУН-УПА, і про соборність України.

У 2000 році обласне видавни-
цтво «Просвіта» видрукувало епіс-
толярний твір Павла Цокоти «Лис-
ти з війни» (про будні Великої Віт-
чизняної війни), а вже 2001 року
світ побачив альманах «Сповідь на
Голгофі», до написання якого були
здіяні просвітяни, кращі науковці
області під керівництвом Редакції
науково-документальної серії книг
«Реабілітовані історією». В альма-
насі «Сповідь на Голгофі», редак-
тором-упорядником якого є про-
світянин Август Ернестович Вірлич,
висвітлені документальні нариси,
спогади, статті, списки про репре-
сії щодо церкви та духовних осіб.

Видавничу справу «Просвіти»
видно у розмаїтті видань (історич-
ні романи Миколи Василенка та
Миколи Братана, альбом «Худож-
ники Херсонщини», наукові філо-
логічні та історичні видання, збір-
ки поезій для дітей та дорослих,
збірники оповідань Павла Цокоти
та Івана Нікітенка, збірник статей
Сергія Гейка «Проти комунізму та
російського шовінізму», збірки пі-
сень Валерія Другальова, Вален-
тина Плаксеєва, Олени Гончарук,
Володимира Гелюка та Євгена
Сівцова). Підготовлено до друку
книгу Сергія Гейка «Голодомор
1921—1923 р. на Херсонщині»,
книгу Дементія Белого «Про се-
лянські повстання 20—30-х років
XX століття на Херсонщині».

● **Олег ОЛЕКСЮК**,
голова Херсонської «Просвіти»

Микола Василенко

Уламки імперії

"Просвіта" 2002

Надія Вриш

Сполохи душі

Валерій КУЛІК

Колодязь у степу

"Біле озеро"

Херсон "Просвіта" 2002

Видання Херсонської
«Просвіти»

П'ять років тому вперше в Україні було відкрите відділення "Літературна творчість" в Інституті філології Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Хтось зіронізує: "Хіба можна навчити бути письменником?"...

Про особливості спеціальності "Літературна творчість" я дізнавалась у викладачів кафедри теорії літератури й компаративістики, бо саме вона випускає таких спеціалістів. У розмові беруть участь завідувач кафедри професор М. К. Наєнко, а також професор О. Г. Астаф'єв.

Михайло Кузьмович Наєнко: Ідея відкриття цього відділення народилася років сім тому. Разом із тодішнім Головою Спілки письменників України Юрієм Мушкетиком ми десь у 1996-1997 роках побували в ректораті й висловили ідею про відкриття такої спеціальності. Після розпаду Радянського Союзу Літературний інститут ім. М. Горького продовжував запрошувати до себе початкуючих літераторів із України, але СПУ відмовляла йому, бо навряд чи в Росії "вчили" б на українських письменників. Тому я, як тодішній декан філологічного факультету, разом із Юрієм Мушкетиком розуміли, що "Літературна творчість" має бути відкрита в нас як окрема спеціальність.

Цього року ми матимемо перший випуск фахівців відділення "Літературна творчість".

— **А як добираються кадри викладацького складу?**

М. Н.: Спецкурси в нас читали (або продовжують читати) такі

Студент — явище вічне та невичерпне. Фах і покликання, стан тіла й душі, похвала та лайка. "Майбутня еліта" перед великим стрибком у велике майбутнє "відривається", виражається, студіює життя якнайрізноманітніше. Перша школа самовираження — творчість... Творчість стає професією. Про це сьогодні розповідатимуть та розпитуватимуть не хто інший, а самі студенти. Усе це — їхня творчість.

ЧИ МОЖНА НАВЧИТИ БУТИ ПИСЬМЕННИКОМ?

відомі письменники, як Юрій Мушкетик, Василь Фольварочний, Валерій Шевчук, Володимир Яворівський, Оксана Забужко, Раїса Іванченко, Етері Басарія, Роман Іваничук, Віктор Кордун, Ігор Кравченко, Юрій Ярмиш, Олексій Дмитренко, Василь Юхимович (нині вже покійний) та інші. "Телемистецтво" читала Неля Даниленко, "Кінорежисуру" — Тарас Ткаченко, "Літературну періодику" — Віталій Святовець, "Риторичку" — народний артист України Анатолій Паламаренко.

— **Яка подальша доля студентів цього відділення?**

М. Н.: Це залежить од того, що вміє робити випускник. Людина з вищою філологічною освітою може працювати в усіх сферах філології, якщо ж абітурієнт вибрав собі спеціальність "Літературна творчість", то він має займатися насамперед творчістю. Взагалі останні п'ять років наш університет випускає фахівців із так званими вільними дипломами. Є проект про Національний університет, у якому говориться, що 70-80 % випускників держава береється працевлаштувати. Але коли ці проекти будуть втілюватися в життя?..

— **Що б Ви хотіли змінити або доповнити надалі в цьому відділенні?**

М. Н.: В майбутньому, очевидно, ми будемо ділити студентів за жанрами, тобто — на поетів і прозаїків, що дасть змогу активніше працювати з ними в цьому, вужчому, руслі. Драматургів ми, напевне, об'єднаємо з прозаїками. На жаль, зараз мало початківців, які б писали саме п'єси. Можливо, активізує інтерес до жанру драматургії Василь Фольварочний, який почав читати курс драматургічної творчості.

Олександр Григорович Астаф'єв: Хотілося б, щоб викладачі, а й діаспорні письменники, зарубіжні митці, лауреати премій (чому б і не Нобелівської?). Причому це мають бути люди різних естетичних смаків, світоглядів, уподобань, представники різних літературних течій: від реалізму до авангарду. Але тут виникають проблеми з оплатою...

— **Чи матимуть ваші студенти пільги при вступі до Національної спілки письменників України?**

М. Н.: Ні. Перевага надається тому письменнику, який показує

себе справжнім творцем; він може не мати спеціальної освіти, але випускати у світ прекрасні твори.

Уже кілька наших студентів саме з цього відділення стали членами Спілки письменників. Це — Олесь Лященко, Олесь Мамчич, Олександр Стусенко й Олег Здорик, студенти сучасних четвертих-п'ятих курсів. Їх прийнято до СПУ не "за пільгами", а за те, що вже нині виявляють літературний талант.

— **Які у вас побажання для студентів?**

М. Н.: Бажаю їм бути талановитими і йти у велику літературу "семимильними кроками". А також виробляти свій індивідуальний почерк. Ми усвідомлюємо, що "навчити на письменника" фактично неможливо, тому завдання нашого відділення — не стільки навчити писати, скільки огранити талант, дати йому ази творчості минулого (бо в літературі залишаються ті, які мають свій, неповторний голос). І, звичайно, доносити правду, істину про свою епоху, про свій час.

Розмовляла випускниця відділення "Літературна творчість" Інституту філології **Ніна ДУЗІНКЕВИЧ**

Наталка БІДА

Народилася 1981 р. у селі Воскресенка Запорізької області. З 1998 р. навчаюся в Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка. Люблю поезію, живопис, події і писати листи додому.

ІДЕЇ НЕНАПИСАНОГО РОМАНУ

*

Ти зникаєш суєту,
П'янкою ходою
Розтинаючи
Хвилі
Килима
Ти витрачаєш купу енергії,
Силкуючись сподобатись
Тиші
Ти вживаєш у їжу
Розум

*

Плинно стікають уста із помад
Плинно не з'являється метода
оригінально вигадувати вірші
Плинно втомлююсь їх не писати
Плинно виводжу вдих із тебе
Не поспішаю

*

Втисни жменю гарячих
вій у
моє промерзле
тіло

І відійди

Я збережу
Тавро
На собі
На дітях
На

*

За рихтуванням
одягу твого
Опилююся
золотом розтертого
єства
й виношую
собор поганський
у
власній плоті
вливаючи
Ти в Я

*

Лист-уришок
цитований
із текстів
власних
пам'ятей
і
необґрунтованих
інтуїтивних
намагань
зрозуміти
логіку
збігу подій

Отче наш,
Ти,
Що єси на небесі...
Най святитси
Імя Твоє,
Най буде
Воля Твоя...
Во віки віків
Амінь.

Церква. Служба Божа. Вогонь загоряється і ... гасне. Все перемишується: день із ніччю.

— Я люблю Тебе Господи! Ти єдиний, — вона вклоняється, цілує ікону і встає з колін. — Ідемо додому.

Вже пізно, — коло дверей знову повертається, хреститься і, виходячи, виносить із собою святість неділі.

Вже й справді пізно. Так завжди закінчує службу отець Василь.

На дворі літо. Ґазди посідали собі на лавочку біля церкви та й мудрують: "Може дасть їм Бог сего літа гарні жнива, а може — гей, гей! — знову уперіщить градом. Як тогорішну пшеницю побило!?"

Баба Катерина прибирає в церкві: задуває та й заносить свічки, розстеляє верети, витирає церковне начиння.

— Вчора їм казала свій не-

Ніна ДУЗІНКЕВИЧ

НЕДІЛЯ, або З НЕДІЛЕЮ ВАС, ЛЮДИ ДОБРІ!

вістці помий вікна, помий вікна! — не помила. Боєси роботи, як вогню. А малий чисто віфолотень. Взяв вчора таку файну бабу (хліб) та й поніс хлопцем аби горівку запивали. То всьо го вчит отої Марійки Штифанишиної Богдан. То єго робота.

Бабу слухав, притакуючи їй, паламар — старий, сивий, із кострюбатим носом і великими страшними бровами дід Павло.

— Як то файно було за нашої молодости. Було рано в церкву файно си зберемо, мама причеше, чисту сорочку дасть. А квіток начепимоси!

Слухай, Павле! — баба так монотонно говорила, що дід, чекаючи коли вже можна буде закрити церкву, задрімав. А тут раптом на тобі — баба щось ще з нього хоче.

— Що хоч?

— Та ти знаєш, що Палагина Оксана привеласи якогосьи з міста.

Дід такої новини не чув:

— Так що?

Баба зовсім не звертала увагу на дідові відповіді, а говорила собі далі:

— Та бігме! Ади вчора була м їм у Федорової Дуньки, тої, знаєш, що коло кладки живе. Вна ми трохи родичков є. Так вна казала, що такий високий, трохи циба-тий, ще й якусь борідку має. Каже, що файний, але я м його не виділа.

— Має гроші? — дід виявився практиком.

— Та відей, бо купив і такі ковтки, що мають по два камінці в кожному, то так си світєт, що ну, — баба від того захоплення аж руками сплеснула. Ні сержок, ні камінців вона не бачила, але її

розказувала Федорова Дунька.

— Кажеш, кульчики купив. Гм? — дід явно був задоволений таким ходом розмови. Він трохи побоювався язикатої баби. Але...

— Слухай, а що твоя внука — ота, Славкова — не ходит до церкви. Я ї якостьу виділа, та в такі красні сукенци, що гей-гей. Гріх тобі сі жаліти, файну внуку маєш, коло сина живеш, син всьо дбає. Та й невістка кажуть, нічо. А то правда, що вна вчора молоко перевернула с піт корови. Гій, гій — я вже скільки років коло корови си знаходила, а такого трафунку ще зі мною не було.

Дід почав вовтузитися на місці. Він зовсім не любив обговорювати людей, особливо членів своєї родини.

Баба була добрим психологом. Помітивши, що її слухач уже нервусь, швидко змінила тему:

— Ти си вчора їздив на базар?

— А що?

— Та я ті виділа, як йшов їс на гостинець, та таку торбу на плечах їс тєг.

Дід мовчав.

Баба продовжувала:

— Чи то ти своїй Ганнусі знов ніс до Томачі. Ото доньку маєш. Ніби твоя, а насінне бозна звідки таке. Та то ти і твоя жінка такі чесні, до церкви ходет. А вна? Мій Василь колісь сі на неї задивлев, хотів си ї жинити. Не дала. Прости, Павле, що таке говорю. Файна, то файна, та й голос файний має, але не ґаздиня. Ади зразу видно по дівці, яка буде.

Дід устав. Підійшов до ікон, почав молитися. Баба замовкла, бо не можна було, коли чоловік молиться, говорити.

Перехрестився ще раз. Поці-

лував іконку, взяв хліб:

— Ну що, пішли?

— Ой-ой-ой! Як мене мої плечі болет. Вчора м взяла фасоль торішнєх тай хотіла змолотити. Та вже не могу, ой не могу, — Катерина засовувала свої шухляди, де клала гроші, замикала (хоч кожного разу мала сказати, що "не боїтси злодія"), зачиняла комірчину.

Павло чекав уже на дворі. За цей час він встигав набити люльку і випустити перші хмарки диму.

Нарешті з дверей церкви показувалася постать баби Катерини — ще на ходу щось шепочучи, чи жуючи — і вони разом йшли додому.

Жили на одній вулиці. Разом гралися в дитинстві, разом дівуалося-парубкувалося, потім і кумами стали. Одним словом — сусіди.

Дід Павло давно звик до бабиного язика. А вона знала, що не любить дід, коли чіпають його онуку, та ще доньку, яка в місті. Знала, та під'юджувала деколи діда, щоб той понервнувся. А дід любив слухати бабині теревені, теревені "польського радіо", як прозвала бабу Катерину на селі молодь.

Отак вони йшли. Дві згорблені постаті в літньому промінні сонця. Грубі руки, нехитрий убір, проста мова — вони знали одне одного з півслова.

Ішли. А надворі був час обіду. Час відпочинку і ... спогадів.

На піску гралися діти. А мені, як у старі добрі часи, хотілося лише сказати:

— З неділею Вас, люди добрі!